

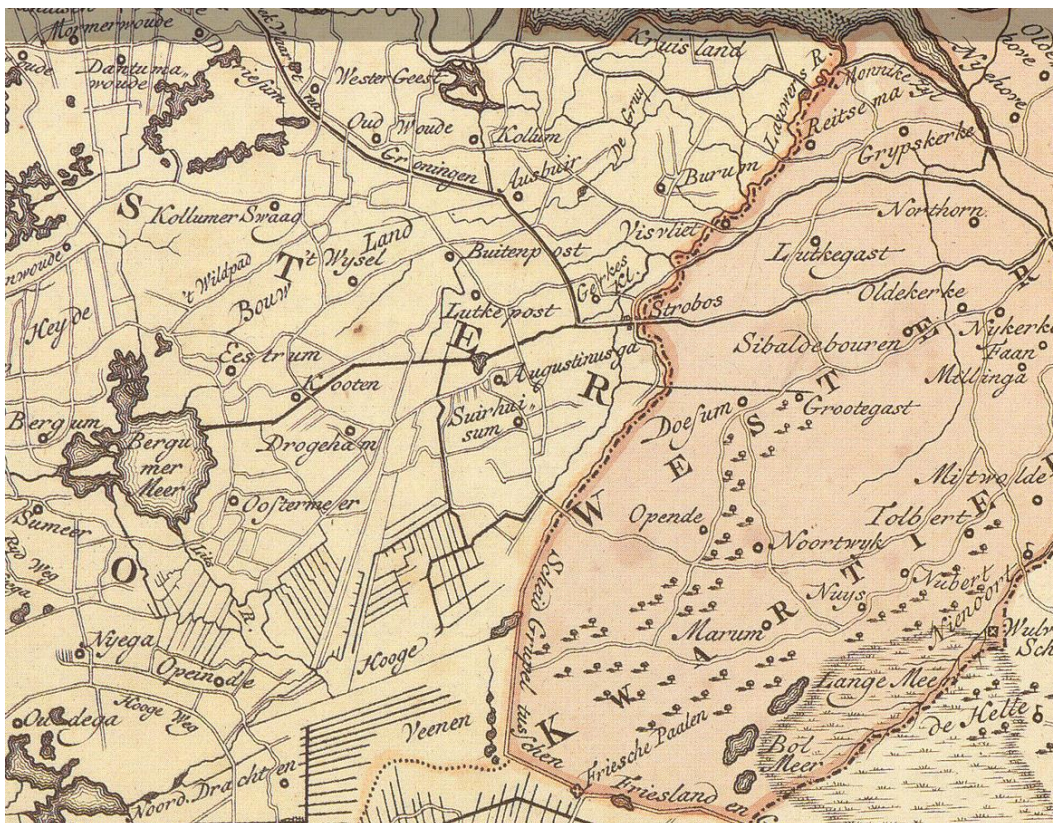
De Wijnalda's en hun voorouders

Albert van der Kaap

Mijn oudgrootvader Gerrit Hendriks van der Kaap, de voorechtelijke zoon van Elske van der Kaap, was getrouwd met Bieuwkje Wijnalda (1826-1887), afkomstig uit Surhuisterveen. Toen ik op zoek ging naar haar voorouders was het eerste dat me opviel haar kerkelijke gezindte, doopsgezind. Niet eerder was ik onder voorouders deze kerkelijke stroming tegengekomen. Verder onderzoek leerde dat een van haar betovergrootouders, Eilert Wijnalda, maar ook diens broer en zwager, leraar (dominee) in de doopsgezinde kerk (vermaning) waren geweest.

Surhuisterveen

Surhuisterveen wordt ook wel 'It Fean' genoemd. Het bestond oorspronkelijk uit woeste, onbewoonde, veengronden ten zuiden van het dorp Surhuizum in de grietenij Achtkarspelen. In de zestiende eeuw kwam er steeds meer interesse in turf als brandstof wat tot gevolg had dat speculanten en beleggers interesse kregen in de venen. In 1517 kocht de rijke grootgrondbezitter Tjaard van Burmania, die in 1515 door Floris van Egmond tot ridder was geslagen, een deel van de venen, gelegen aan de Lits (bij Rottevalle) ten zuiden van Surhuizum. In de loop van de jaren vermeerderde hij dit bezit. Maar er kwamen ook andere kopers en in 1530 waren er ook turfgravers voor het convent Buweklooster zelf aan het werk.

De Vereenigde Nederlanden of Zeven Vrye Provinciën van Jan Christiaan Sepp uitgegeven in 1773.

<https://www.friesevolk.nl/elfsteden/kaarten-van-friesland/>

Om de venen enigszins bereikbaar te maken, had het cisterciënzer Gerkesklooster (Jeruzalem), een van de rijkste kloosters van Friesland, een kleiweg naar het zuiden laten aanleggen, vermoedelijk de Friese Dijk van tegenwoordig. Maar alleen een weg volstond niet, want de afvoer van de turf vond hoofdzakelijk plaats per schip en Burmania sloot dan ook al spoedig met het klooster een overeenkomst om een vaart te graven naar Rottevalle *"so breed, datter twe schuyten neffen den anderen moegen vaeren"*.

Van een eigenlijk dorp Surhuisterveen is in de zestiende eeuw nog geen sprake. Naast de *"Oude Vaart"* werd in 1648 de Nieuwe Compagnonsvaart gegraven naar het Kolonelsdiep dat vandaar een verbinding had met Buitenpost. Langzamerhand groeide de nederzetting uit tot een dorp. In 1723 wordt het *"door sijn turven vermaard"* genoemd en in 1787 wordt ervan gezegd dat het bestond uit *"een groote menigte van huizen, alle langs de Veenster Vaart, die in een vermaakelijke en lommerijke plaats, midden in de hooge veenen is gesticht"*.

Surhuisterveen in 1903.

Doopsgezinden

De eerste mensen die zich in dit gebied vestigden waren, net als de Wijnalda's, wederdopers of dopers. Zij kwamen rond 1570 naar het dorp. De wederdopers (later doopsgezinden genoemd) behoorden tot een protestantse beweging die ontstond in de zestiende eeuw en die aanvankelijk, door de katholieke Habsburgers, werd vervolgd¹ en die ook later, tot aan de Franse tijd, was uitgesloten van allerlei functies. Zij moesten hun kerkdiensten houden in zogenaamde schuilkerken.

¹ In tegenstelling tot het gewest Groningen, waar dopers een relatief ongestoord leven leidden in de eerste helft van de zestiende eeuw, werden dopers in Friesland wel fanatiek vervolgd door de Friese stadhouder Schenck van Toutenburg. Zie ook het artikel over mijn stamoudergrootvader David Joris, een doperse voorman uit de zestiende eeuw.

Er zijn binnen de doperse beweging verschillende richtingen, maar wat ze met elkaar gemeen hebben, is dat zij geen wapens dragen, eden zweren en geen overheidsambten bekleden als die hen verantwoordelijk zouden maken voor het vergieten van bloed. Dit gedrag is een afgeleide van hun leer. Alle dopers zeggen dat de mens wedergeboren moet worden door te breken met de zonde. Ze konden dan van mening verschillen over de vraag wat zonde was, en hoe die bestreden moest worden, maar de leer van de volwassen doop en wedergeboorte was voor allen de basis van hun geloof.²

In de beginjaren was een kwart tot een derde van de 'Feansters' doopsgezind en zij hebben een blijvend stempel op het dorp gezet. In 1614 is er al een doopsgezinde gemeente en in 1645 wordt de eerste doopsgezinde kerk door een nieuwe, tweede vervangen. In 1685 werd er weer een nieuwe vermaning gebouwd, tegenover de huidige kerk die in 1804 werd gebouwd. Of de eerste gemeente door een vermaner, die niet de doop en het Heilig Avondmaal mocht bedienen, of door een leraar werd bediend is niet bekend. In 1865 worden er naast de kerk een consistorie en een pastorie gebouwd. De laatste omdat dat een voorwaarde was van dominee Pekelharing om een beroep aan te nemen. Al vroeg, in 1890, krijgen de vrouwen in de gemeente kiesrecht en in 1932 mochten zij ook lid worden van de kerkenraad. Tot 1910 kende de gemeente voorzangers, maar toen in dat jaar een harmonium werd aangeschaft, werden die overbodig. Als de kerk in 1911 wordt vergroot, worden er ook stoven aangeschaft zodat kerkgangers in de winter warme voeten hebben.

De doopsgezinden waren in die tijd in meerdere sekten verdeeld. Surhuisterveen had zich bij de zogenaamde Waterlanders aangesloten. De leraar moest de gemeente opwekken niet mee te doen aan pracht en praal, aan weelde en overdaad, vooral bij bruiloften en maaltijden. Ook mochten werken des vleeses, als "*droncken drincken, iedelheyt, dansen, lichtvaerdigheyt, kyven, vechten en diergelijcke*" niet door de vingers worden gezien. In 1695 werd in Leeuwarden de Friese Doopsgezinde Sociëteit opgericht, die veel voor de doopsgezinden en hun gemeenten heeft gedaan.

Het aantal doopsgezinden in Surhuisterveen groeide van 31 tot 130 in 1723.

De vermaning (Doopsgezinde kerk) in Surhuisterveen

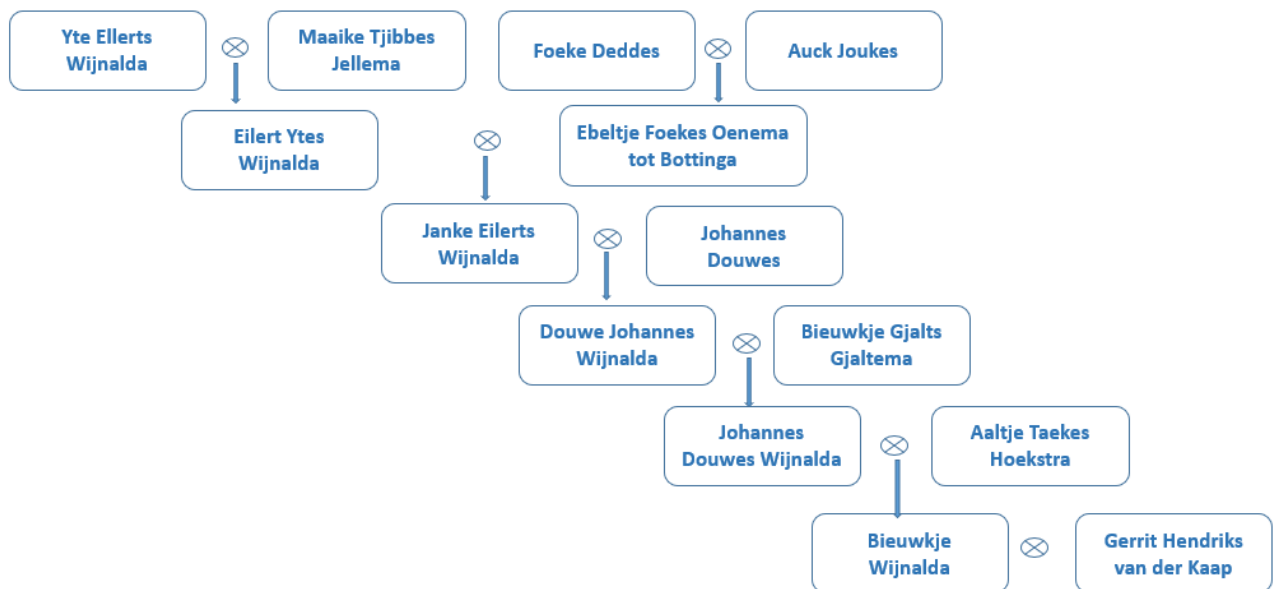
² De Volkskrant, <https://bit.ly/2Sfhxpi>

De doopsgezinden van Alexander Mack

In het begin van de 18de eeuw werden doopsgezinden in het buitenland vaak vervolgd en negen jaar lang, van 1720 tot 1729, verbleef een groep geloofsgenoten in Surhuisterveen. Zij waren afkomstig uit Schwarzenau (Duitsland), waar zij in 1708 voor het eerst in de rivier de Eder, de doop bedienden. Tweehonderd van hen vluchtten onder leiding van de toen 26-jarige molenaar Alexander Mack, vanwege vervolgingen, maar ook om economische redenen, naar Surhuisterveen. Deze groep zou de aardappel hebben geïntroduceerd in Surhuisterveen.³

Zij hielden hun godsdienstoefeningen in een bijzonder huis tegenover de doopsgezinde pastorie. Zij bedienden de doop bij onderdompeling (in een heldere plas in Kortwoude, een 'kwartier-uurs' van Surhuisterveen) en werden daarom 'dompelaars' genoemd. De groep van Mack is in 1729 in Rotterdam scheepgegaan op de "Allen" en kwam uiteindelijk in Pennsylvania in de Verenigde Staten terecht. Ze vonden daar enkele Duitse geloofsgenoten, die zich bij hen aansloten en Mack als hun leider erkenden. Zij vormden daar de "Church of the Brethren", die in de jaren zestig van de twintigste eeuw zo'n 200.000 leden telde. Nog geregeld bezoeken nazaten van hen, die vaak nog zeer traditioneel gekleed zijn, Surhuisterveen.⁴

Wie waren de Wijnalda's?

Yte Ellerts Wijnalda

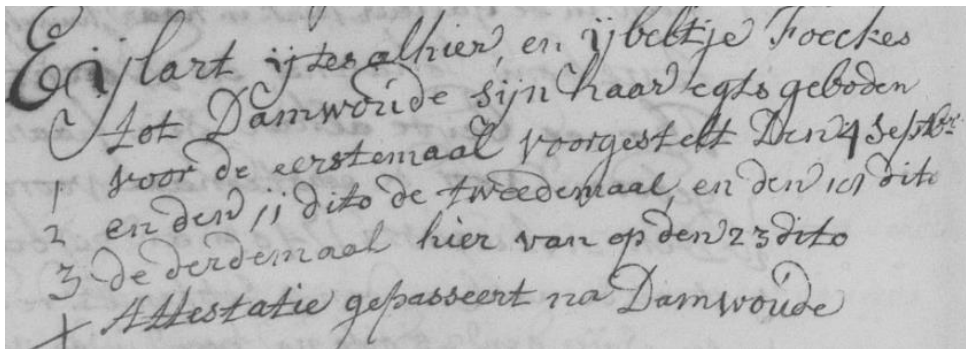
De oudst bekende Wijnalda is Yte Ellerts. Hij werd geboren op 23 mei 1686 in Dokkum en stierf op 23 mei 1787. Hij trouwde op 7 februari 1712 in Dokkum met Maaïke Tjibbes Jellema, geboren rond 1685 in Dantumadeel, dochter van Tjibbe Johannes Mellema (ook Schoonenburg) en Gertie Montes.

³ <https://bit.ly/2SaObIR>

⁴ Brethren.org, <https://bit.ly/3l0kt5C>

Ellert Ijettes Wijnalda

De zoon van Yte en Maaïke, Ellert (Eyldart Ytes, Eilert Ietes Winnalda) werd, mogelijk in 1710, geboren in Dokkum (of Leeuwarden). Op 3 februari 1730 werd hij aangenomen als lidmaat van de doopsgezinde kerk en op die dag ook gedoopt. Onduidelijk is wanneer hij is gestorven, de ene bron noemt 1786, een andere 11 februari 1794. Hij trouwde op 3 september 1740 in Leeuwarden (waar hij toen woonde) met Ebeltje Foeskes Oenema tot Bottinga, geboren rond 1710 in Dantumawoude en gedoopt op 3 juni 1734 in Dantumawoude. Zij stierf op 19 april 1786 in Surhuisterveen. Ebeltje was de dochter van Foeke Deddes (ook wel Foeke (Oenema) van Bottinga) en Auck Jouckes.

Dantumawoude

Dantumawoude is een oud Fries dorp dat in de veertiende eeuw (1369) bekend stond als Dointhimwalda. In 1421 wordt het vermeld als Dontimwalda en in 1505 als Dantumwald. Het dorp ligt op een zandrug in wat vroeger een moerasgebied was. 'Dont' betekent hoge zandrug en 'woude' (moeras)gebied.

Het dorp is gebouwd rond een kerk, die in zijn huidige vorm dateert uit 1755 en gebouwd is op dezelfde plaats waar al eerder een kerk stond die vermoedelijk rond 1200 is gebouwd.

De Vermaning (doopsgezinde kerk) in Dantumawoude dateert van 1767.⁵ Daarvoor stond er op dezelfde plaats aan de Doniaweg 34 een houten Vermaanhuis.

Doopsgezinde kerk aan de Doniaweg met kosterwoning.

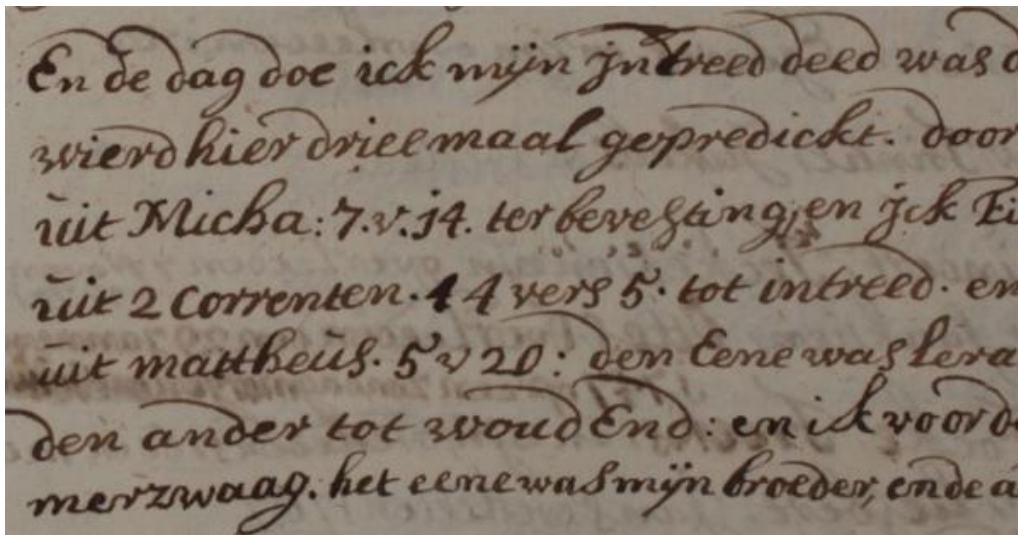
"Die sig des Armen ontfermt leent den Heere ende hi sal syne Weldaet vergelden", weten de bezoekers van de Damwoudster vermaning. De tekst op de gevelsteen werd door de broeders en zusters ter harte genomen en doordat Damwoude "een der meest welgestelde Doopsgezinde plattelandsgemeenten" werd, kon veel goeds worden gedaan. Niet alleen de eigen armen werden geholpen. Ook *"arme verdreevlingen in of omtrent Danswijk"* (Danzig/ Gdansk) werden in 1736 geholpen.

⁵ Zie ook: <https://douwehalbesma.nl/wp-content/uploads/2016/05/Sneuper-Uilke-Reitses1.2.pdf>

En de arme zuster gemeente Kollumerzwaag klopte in 1774 niet vergeefs in Damwoude aan. Verder werd het fonds van Buitenlandsche Nooden in de achttiende eeuw flink gespekt en meer dan dertig leden verplichtten zich in 1811 voor een jaarlijkse bijdrage aan de predikantenopleiding in Amsterdam.

Van die opleiding kwam ook Damwoudes eerste betaalde predikant Jan Ter Borg. Tot zijn beroeping in 1811 had Damwoude het altijd gedaan met liefdepredikers. Meestal waren het er drie, maar een enkele keer waren het er wel zeven. De laatste en bekendste Damwoudster liefdeprediker was bakker Uilke Reitzes.⁶

Ellert Wjnalda was een leraar die niet (officieel) gestudeerd had. Hij diende de doopsgezinde gemeente Surhuisterveen van 1745 - 1794, als opvolger van Jan Thomas, die daar sinds 1722 had gestaan. Ellert heeft, volgens de website over de geschiedenis van de doopsgezinde kerk in Surhuisterveen, het doopregister met duidelijke en mooie hand bijgehouden. Beroepen in 1745 kreeg hij vrij wonen, turf en zoveel penningen, "als de dyakenen van de leden inforderden en geen land toe". Over zijn intrede op 27 juni 1745 zegt hij in het gemeenteboek:

En de dag doe ick mijn intreed deed was o
zwierd hier drie maal gepredickt. door
uit Micha: 7. v. ja. ter bevestiging en ick E
uit 2 Correnten. 4.4 vers 5. tot intreed. en
uit mattheüs. 5. v. 20: den Eene was lera
den ander tot woud End: en ik voor
merzwaag. het eene was mijn broeder, ende a

'En de dag doe ick mijn intreed deed was den 27 Júnij 1745 wierd hier drie maal gepredickt door Age Winnalda út Micha 7. vs. 4 ter bevestiging en ick Eildart Winnalda út 2 Correnten 4 vers 5 tot intreed en Hans Bakker uit Mattheus 5 vs 20 den Eene was leeraar tot Harlem den ander tot Woudsend en ik voor dezen tot Kollommerzwaag het eene was mijn broeder en de ander mijn neef'.

Micha 7 versie 4

De deugdzaamste van hen is als een doornstruik, de oprechtste is erger dan een stekelhaag. De dag van straf, door uw wachters aangekondigd, is gekomen, en het volk is in beroering!

⁶ <https://bit.ly/3kRuPou>

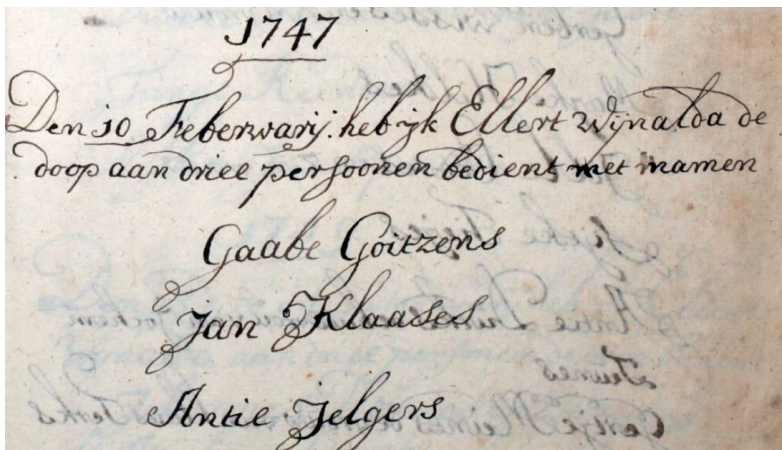
Tweede brief aan de Korinthiërs 4 vers 5

Wij verkondigen niet onszelf, wij verkondigen dat Jezus Christus de Heer is en dat wij omwille van hem uw dienaren zijn.

Matteüs 5 vers 20

Want ik zeg jullie: als jullie gerechtigheid niet groter is dan die van de schriftgeleerden en de farizeeën, zullen jullie zeker het koninkrijk van de hemel niet binnengaan.

Het moet een ellenlange dienst zijn geweest, als we mogen afgaan op de preek die zijn broer Age bij de inwijding van de vermaning in Buitenpost, op 19 augustus 1742, hield. Deze telde 46 bladzijden (zie hieronder).⁷

In tegenstelling tot A. Tjoelker⁸ die in 1947 het boek *Surhuisterveen, een dorpsstudie* schreef, kende vermaner Ellert Wijnalda het bekende verhaal over de beroemde balkenspringer (kerkstapper) wel.⁹ Waar Tjoelker zich afvroeg: 'Zou met deze bijnaam gewoon bedoeld zijn iemand uit Surhuizum, die geregeld te voet naar de kerk op het "veen" wandelde?', wist Ellert bij de doop van een Kornelis te melden: 'Kornelis, genamt na de zuiderhuister kerkestapper van wie hij een nakomeling is. Int zelfde jaar werde nog vier gedoopt en aangenomen, van wie alle als bijzonderheid staat, dat ze ook uit het geslacht van den kerkestapper Kornelis Egberts zijn'. Of hij het verhaal kende omdat het ging om een voorouder van zijn schoonzoon Johannes Douwes, is niet bekend, maar onmogelijk is het niet. Zijn dochter en Johannes waren twee jaar eerder getrouwd.

Age Wijnalda

Sir Age Wijnalda, de broer van Ellert Wijnalda, werd geboren te Dokkum op 17 oktober 1712 en stierf op 19 oktober 1792 als 'rustend leeraar bij de Doopsgezinden te Haarlem'. Hij werd in 1754 voor diensten verleend aan de koning geridderd in Herrenhausen (Hannover) door de koning van

⁷ Doopsgezinde gemeente Surhuisterveen.

⁸ Tjoelker, A. (1947). *Surhuisterveen, een dorpsstudie*. Blz. 28.

⁹ Zie het artikel over de voorouders van Johannes Douwes.

Groot-Brittannië, George II (1683-1760). Hannover was in die tijd in een personele unie verbonden met het Verenigd Koninkrijk. Niet duidelijk is waaruit de diensten van Age bestonden.

Age kreeg zijn opleiding aan het Remonstrants seminarie in Amsterdam en diende van 1733-1736 in het Duitse Emden, waarna hij naar Haarlem verhuisde. Hij bewoonde het buitenverblijf Spaarnerust aan het Spaarne en had ook een huis in de Schagchelstraat. Tegenwoordig een straat die er misschien niet zo gezellig uitziet als bijvoorbeeld de Korte Houtstraat, zoals iemand op internet schrijft, maar het is wel een straat waar veel unieke winkeltjes, restaurants en lunch- en koffietentjes te vinden zijn.¹⁰

Antonie Lodewijk Koster (1859-1937), links is het buiten Spaarnerust (Sparenrust).

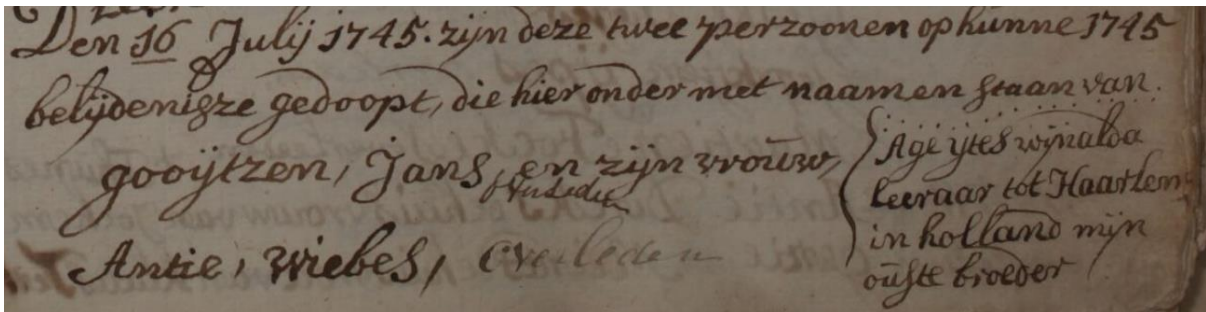
Toen in Buitenpost de eerste Doperse Vermaning in gebruik werd genomen hield Age Wijnalda, leraar te Haarlem, op 19 augustus 1742 de inwijdingspreek, liefst 46 bladzijden lang. Zijn leerrede naar aanleiding van psalm 26 vers 8 had als thema: "Davids liefde tot Gods huis". Die preek is in druk

¹⁰ <https://bit.ly/33ei4y5>

verschenen en is een van de weinige dingen die bewaard zijn gebleven van de geschiedenis van de wederdopers in Buitenpost.¹¹

Psalm 26:8

HEER, het huis waar u woont heb ik lief,
de plaats waar uw glorie verblijft.

Age was de stichter van de "Doopsgezinde Schaar", een instituut van de doopsgezinden. Hij liet, volgens Cornelis de Koning, 'zulk eene eervolle nagedachtenis' na, dat, toen zijn vriend Adriaan Loosjes Pz. een fraai afbeeldsel van hem door Izaak de Wit Jz. liet graveren, hij daar het volgende bijschrift aan toevoegde:

De eenvoudige Ernst en Deugd schijnt nog van't aangezicht
Des grijzen Leeraars af, die, als een eerlijk Christen,
Der Doopsgezinden Schaar geleerd heeft en gesticht,
Vervreemd van ijdele eer en waangeleerde twisten
En voelt geen stil ontzag voor dien geliefden Vader?
Die derft en Menschlijkheid en Christlijkheid te gader.'

¹¹ Davids liefde tot Gods Huis, overwoogen en getoond in eene leerreden over psalm XXVI: 8, gedaan ter inwydinge van de nieuwgebouwde vergaderplaats der Doopsgezinden te Buitenpost in Vriesland / aldaar uitgesproken den 19den Augustus, 1742, door Age Wynalda (Tresoar, F 3085).

Portret op 28-03-1792 gemaakt door Wybrand Hendriks (ad vivum delineavit). Izaak de Wit Jszn (1744-1809) maakte hiervan een gravure.

Naamlyst der Leden van den Grooten Kerke-raad der Vereenigde Doopsgezinde Gemeente te Haarlem. Vereenigd den 20 Septemb 1724.										
LEERAAREN										
1704	Maer Wynnaeda	1703	1704	Matthias Deuing	1806	1807	1808	1809	1810	1811
1705	Martinus Legendre	1706	1805	Abraham Dries	1802	1803	1804	1805	1806	1807
1706	Klaas van der Dorst	1824	1807	Gijzel Klaas Hendrick	1828	1829	1830	1831	1832	1833
1707	Petrus Leijdesma	1813	1828	Gijzel Klaas van der Waar	1828	1829	1830	1831	1832	1833
1708	Cornelis Loosjes	1702	1826	Klaas Gijbrandt	1821	1822	1823	1824	1825	1826
1709	Dirk Dierman van der Meer	1809	1826	Willelm Lore Maas	1821	1822	1823	1824	1825	1826
1710	Cornelis van Daan	1705	1826	Karel de Lanoy						
DIACONEN										
1740	Dirk van der Meer	1723	1782	Johannes Joannes	1700	1810	1811	1812	1813	1814
1741	Dirk van der Meer	1704	1782	Abraham van der Meer	1807	1817	1818	1819	1820	1821
1742	Dirk van der Meer	1801	1782	Jacob van der Meer	1794	1818	1819	1820	1821	1822

De leraren van de doopsgezinde kerk, Grote Houtstraat & Peuzelaarsteeg & Frankestraat, Haarlem.

Age was in 1778 een van de eerste leden van Teylers Eerste Genootschap (Teylers Godgeleerd Genootschap). Dit theologisch genootschap was opgericht als een van de resultaten van het testament van Pieter Teylers van der Hulst. Diens testament had ook bepaald dat er twee remonstranten en drie baptisten zitting in moesten nemen. Omdat er zes leden moesten zijn, benoemden de eerste vijf een zesde lid, een baptist.

Gezina Wijnalda

Gezina Ytes Wijnalda, de zus van Ellert Wijnalda, werd geboren op 21 juni 1722 in Dokkum en stierf op 23 mei 1787. Zij trouwde op 9 mei 1751 met Jan Nieuwenhuyzen, geboren op 4 september 1724 in Haarlem.¹² Jan was de zoon van Maarten Jansz Nieuwenhuyzen, Christenleeraar bij ene Doopsgezinde Gemeente en Grietje van Dalen. Vader Nieuwenhuyzen dreef een kruidenierszaak aan de zuidzijde van het Verwulft, waar hij ook olie en kaarsen verkocht.

Jan was, na een opleiding bij Jan Bosch, boekhandelaar en woonde op het *'verwulft van de Grootte Houtstraat opkomende aan de regterzijde.'* Hij gaf onder meer een gedichtenbundel uit van de hand van zijn vrouw onder de titel: *Verzameling van Zeede- en Stichtelijke Haarlemmerhout en Tuin Gezangen* (Haarlem 1756).

Hij behoorde niet tot de regenten. Als doopsgezinde mocht hij geen openbare functies bekleden. Hij had ook niet gestudeerd. Bij de doopsgezinden werd aanvankelijk diegene voorganger die deugdzaam en kundig was, ook al had hij geen theologie gestudeerd. Dat gold overigens niet voor Jan. Midden jaren vijftig volgde hij een opleiding aan het Doopsgezind Seminarium in Amsterdam. Mogelijk heeft hij onder invloed van zijn zwager Age gekozen voor het *"leraarschap"*. Eerst in Haarlem, daarna in Middelharnis en Aardenburg en vanaf 1771, hij was toen 56 jaar, in Monnickendam. Hier werd hij lid van een kleine gesprekskring die wekelijks voornamelijk godsdienstige onderwerpen besprak. In deze kring opperde hij het idee om een genootschap voor volksontwikkeling te stichten met het doel mensen, die daartoe zelf geen kans zagen, te helpen kennis te verwerven door het uitgeven van in begrijpelijke taal geschreven boekjes.

Dit idee werd door zijn zoon Martinus, arts in Edam, nader uitgewerkt en op 16 november 1784 in diens woonhuis¹³ onder de zinspreuk *'Tot Nut van 't Algemeen'* het *'Genootschap van Konsten en Wetenschappen'* opgericht.

¹² <https://vakbondshistorie.nl/dossiers/vader-en-zoon-nieuwenhuyzen-oprichters-t-nut/>

¹³ Martinus Nieuwenhuyzen woonde in Edam in het huis, dat nu als adres heeft Jan van Nieuwenhuyzenplein 9, in de volksmond de Kaasmarkt.

Jan Nieuwenhuyzen, geschilderd door Adriaan de Lelie.

Jan Nieuwenhuyzen stierf op 24 februari 1806 in Monnickendam. In de Grote Kerk van die plaats bevindt zich een grafgedenkteken van hem. Op het Noordeinde 13, de vroegere Nuts- kleuterschool, is boven de deur zijn beeltenis in steen aangebracht. Onder alle voorname mannen die in Haarlem zijn geboren deed niemand aan het *'gansche Vaderland zulk eenen uitstekenden en wijduitgestrekten dienst, dan de beroemde en door zijne Christelijke deugden vereerenswaardige Stichter der Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen.'*¹⁴

Jan en zijn vrouw hadden twee naast elkaar gelegen graven in hun bezit in de grote kerk in Monnickendam. Jan werd op 3 juni 1806 in graf nummer 6 op grafrij 1 begraven. Een aantekening in het begraafboek luidt: 'De twee graaven zijn versegelt voor altoos, mits dat de lijken van Marie Nieuwenhuyzen, dogter van Jan Nieuwenhuyzen en haar man D.W. van Sittert komende te overlijden daarin begraven morgen worden'.¹⁵

Kinderen en kleinkinderen van Gezina en Jan

'Kinderen heeft de Eerw. Nieuwenhuyzen niet naagelaaten, dan eene Dochter, naar 't geen ons berigt is, te Utrecht woonagtig, en aan eenen man uit den deftigen burgerstand gehuwd', schreef J. Roemer in 1806 in een boek over Nieuwenhuyzen voor de jeugd.¹⁶ Dit

¹⁴ Literatuur over Jan Nieuwenhuijzen: Digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren, <https://bit.ly/3ijLELI>

¹⁵ Cornelis de Koning, Tafereel der stad Haarlem en derzelver geschiedenis, deel IV, uitgegeven in Haarlem, bij A. Loosjes in 1808.

Geysbeek, Pieter Gerardus Wisen (1823). Biographisch, anthologisch en critisch woordenboek der Nederduitsche dichters. Amsterdam: C.L. Schleiher

Helsloot, P.N.: Martinus Nieuwenhuyzen; pionier van onderwijs en volksontwikkeling (Edam, 1993). Doopsgezind Surhuisterveen, <https://bit.ly/30jyYts>; Digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren <https://bit.ly/36iDbRP>.

¹⁶ Het Leven van Jan Nieuwenhuijzen, Oprigter der Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen. Voor de Jeugd. Door J. Roemer, Christen-Leeraar te Leijden. Te Leijden, bij D. du Mortier en Zoon. 1806. In 12mo. 64 Bl.

is maar ten dele juist. Gezina en Jan hadden drie kinderen, Age (22 september 1754 – 12 september 1761), Margaretha (21 december 1756) en Martinus. Wel was bij het overlijden van Jan alleen Margaretha nog in leven. Age kreeg op zijn vierde vliezen op zijn ogen, wat tot blindheid leidde. Hij stierf drie jaar later. Martinus stierf in 1793.

Martinus (geboren 9 december 1759 in Middelharnis en overleden op 9 maart 1793) ging op twaalfjarige leeftijd in Leiden wonen bij zijn tante Sanneke Nieuwenhuyzen, de vrouw van de doopsgezinde predikant Daniël Hovens. Het was de bedoeling dat hij opgeleid zou worden tot predikant, maar hij kreeg interesse voor botanisch en farmaceutisch onderzoek, wat resulteerde in een praktijkopleiding tot apotheker. Na een opleiding van vier jaar legde hij de proeve van bekwaamheid af en ontving zijn gildebrief. Vervolgens studeerde hij drie jaar geneeskunde aan de universiteit (Akademie) van Harderwijk, waarna hij naar Franeker verhuisde waar hij op 9 december 1784 doctor in de geneeskunde werd. Hij trouwde op 24 augustus 1789 met Anna Maria Herdingh (14-10-1765 Haarlem- 3-7-1813 Haarlem), dochter van Vincent Herdingh en Geertruida Doorloo.

Martinus Nieuwenhuyzen 1759-1793

Zij kregen een dochter, Gesina Geertruida Nieuwenhuyzen, geboren in 1790 en overleden op 22 mei 1860. Zij trouwde op 30 april 1817 met Jan Reinier Goteling Vinnis, geboren in 1789 en overleden op 15 maart 1819, zoon van Jan Goteling en Trijntje Vinnis. Gesina werd op 26 juli 1817 benoemd tot regentes van het weeshuis der doopsgezinden. Jan Reinier was luitenant ter zee en overleed toen hij gestationeerd was op Curaçao.

* * Heden trof mij de zwaarste slag mijns levens; ik ontving van *Curaçao* de zielgrievende tijding, dat aldaar op den 15 Maart 11., des morgens ten half acht uren, mijn teedergeliefde Man JAN REINIER GOTELING VINNIS, *Luitenant ter Zee van de Eerste Klasse*, in dienst van dit Rijk, na eene Koortsziekte van 10 dagen, in den bloeienden ouderdom van 28 Jaren en ruim 10 Maanden was overleden. Nog geene volle twee Jaren waren wij door den Huwelijksband verbonden. Elk die zijn braaf karakter, gepaard aan uitgebreide kunde en onafmatbare vlijt, kende, zal met mij, zijne Ouders en Bloedverwanten zijn verlies hartelijk betreuren, hetwelk mijn enig Dochtertje thans ruim zestien Maanden nog niet in staat is zelfs eenigermate te beseffen.

GEZINA GEERTRUIDA NIEUWENHUYZEN.

Weduwe J. R. Goteling Vinnis.

HAARLEM, den 5 Junij 1819.

Uit het huwelijk van Gesina en Jan Reinier werd Anna Maria Goteling Vinnis geboren (1817/18 - 2 augustus 1892). Zij trouwde op 15 mei 1844 met Arie Cornelis Krüseman (Haarlem, boekverkooper), zoon van Hendrik Dirk Krüseman (apotheker, eigenaar "Het Huis van Nassau" Grote Houtstraat 52, van zijn schoonmoeder, Jacomina Polman) en Maria Mooij. Arie Cornelis overleed op 15 april 1894.

Arie Cornelis Krüseman

Arie Cornelis Krüseman die als man den bloei en de ontwikkeling der Nederlandsche letteren en wetenschap zoo met hart en ziel zou bevorderen en als uitgever, als tusschenpersoon tusselien schrijver en publiek, zoo vele en zoo tallooze vaderlandsche werken zou weten te verspreiden en zijn kennis en kunst dienstbaar zou maken aan de verheffing van het Neder landsche volk. En waarlijk niet slechts als handelaar met de kopy van anderen, niet louter uit winstbejag, zou hij de gaven van zijn auteurs alleen tot eigen voordeel trachten te benutten. Laat uw licht schijnen in de duisternis; laat ook anderen de geestelijke vruchten genieten van het weten, dat gij U door studie en door arbeid verworven hebt; hielpt mede aan het verhoogen van het peil van uw landgenooten, want

Niet dair en nut de Wetenschap,
 Waar 't hoofd heur kreits omsluit:
 Ze moet door hart en ziele heen,
 En in het leven uit. '

Dat was de leuze, die Kruseman zou kiezen; dat was de wirapel, waaronder hij zijn bootje de helling zou laten aflopen; dat was de vaan, waarmede hij een veiligen weg zou weten.¹⁷

Janke Eilerts Wijnalda

Dat Bieuwkje Wijnalda heette dankt zij niet aan haar overgrootvader, Johannes Douwes, maar aan de vrouw van Johannes, Janke Eilerts Wijnalda. In de negentiende en twintigste eeuw zou dat bijzonder zijn geweest, maar voor 1811 niet. Zoals elders werd beschreven had voor die tijd lang niet iedereen in ons land een achternaam en dat gold ook voor Johannes Douwes. De familie van zijn vrouw had al wel (sinds de zeventiende eeuw) een achternaam. De zoon van Johannes en Janke, Douwe Johannes, voerde als achternaam de naam van zijn moeder, Wijnalda.

Janke Eilerts Wijnalda¹⁸ was een dochter van Ellert Ijettes Wijnalda en Ebeltie Foekes Oenema tot Bottinga. Zij werd geboren op 30 oktober 1739 te Surhuisterveen en, samen met haar zus Maaïke Eilerts, door hun vader gedoopt in de doopsgezinde kerk van Dantumawoude op 29 januari 1761. Op dezelfde dag doet Janke ook belijdenis van haar geloof. Janke trouwt op 11 juli 1762 te Dantumawoude met Johannes Douwes uit Surhuisterveen, geboren rond 1735. Zij sterft op 24 maart 1808 in Surhuisterveen

¹⁷ Archive.org, <https://bit.ly/2GbacVA>.

¹⁸ Janke had één broer, Ytte Ellerts Wijnalda, op 25 januari 1776 in Surhuisterveen gedoopt door zijn vader.

Ytte Ellerts Wijnalda

Janke had één broer, Ytte Ellerts Wijnalda, op 25 januari 1776 in Surhuisterveen gedoopt door zijn vader.

Den 25 Jannevarij heb ik Ellert Wijnalda de
Doopbediend aan 3 mans en 2 vrouwsperzoonen
wiens namen hier onder staan
ijtte Ellerts Wijnalda mijn eenigen zoon

Boedel van Maaïke Wijnalda

Maaïke Wijnalda was een zuster van Janke. Zij werd geboren op 20 november 1741 in Surhuisterveen en gedoopt op 29 januari 1761 aldaar. Zij overleed op 17 februari 1798 in Surhuisterveen. Maaïke trouwde op 15 augustus 1779 in Surhuisterveen met Durk/Dirk Gerbens, geboren in 1740, gedoopt op 29 januari 1761 in Surhuisterveen, overleden op 12 mei 1788, zoon van Gerben Luytiens.

Op 3 november 1798 wordt er een akte opgemaakt op verzoek van Ytte Wijnalda, Janke Wijnalda, weduwe van Johannes Douwes en de fiscaal Meeth, als geautoriseerde curator bonorum (curator over het vermogen) van de boedel van Maaïke Wijnalda, weduwe van Dirk Gerbens, om de zathe en landen die in gebruik zijn door Syger Sytses te taxeren.

Taxateurs zijn Minne Mennis (smid in Damwoude), Wytse Joukes en Sijger Sytses (beiden huisman in Damwoude).

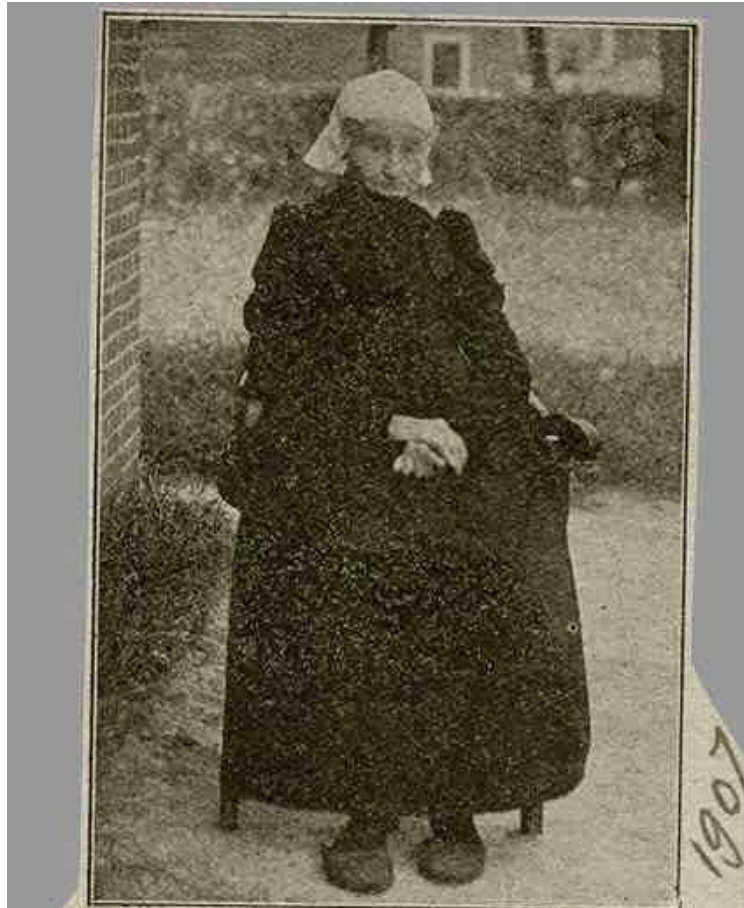
Douwe Johannes Wijnalda

Douwe Johannes Wijnalda, zoon van Johannes en Janke, was landbouwer, veerschipper, koopman en diaken in de doopsgezinde kerk. Hij werd geboren rond 1769 en doopsgezind gedoopt in Surhuisterveen op 7 februari 1799 (tekst Spreuken 28 vs 13) en overleed (35 jaar oud) in Surhuisterveen op 6 juli 1803. Hij trouwde in Surhuisterveen op 30 november 1794 met Bieuwkje Gjalts Gjaltema, geboren rond 1768, doopsgezind gedoopt, samen met haar man, in Surhuisterveen op 7 februari 1799 (zelfde tekst) en overleden in Surhuisterveen op 20 juni 1851. Zij was een dochter van Gjelt Ruurds Birsema (boer en herbergier/brouwer 'De Roskam'), geboren te Kollum in het jaar 1723, gedoopt te Surhuisterveen op 30 december 1761 (Doopsgezind), wonende te Kollum, overleden te Surhuisterveen op 26 juli 1793 en Antje Hepkes Buma. Antje erfde van haar ouders in 1777 de boerderij en landerijen te Vierhuizen (Surhuisterveen), haar broer Egbert de boerderij en landerijen te Buweklooster.

Bieuwkje Gjaltema trouwde (2) op 9 juli 1809 in Surhuisterveen met Abele Alderts Venema, geboren rond 1762 in Surhuisterveen, overleden op 17 maart 1845 in Surhuisterveen, met wie zij een dochter kreeg, Gooitske Abels, die slechts twee of drie jaar oud werd.

Janke Eilerts Wijnalda

Douwe had een broer, Eilert Johannes Wijnalda die getrouwd was met Ankje Liewes Mellema. Zij hadden een dochter Janke Eilerts Wijnalda, geboren op 15 augustus 1806 in Surhuisterveen en getrouwd met Jan Jans Pietens. Zij overleed op 18 oktober 1907 in Smalingerland op 101-jarige leeftijd.

De Weduwe JANS PIETENS, geboren Janke Wijnalda te Noord-Drachten, die dezer dagen 101 jaar werd. Het bestje bevindt zich in den besten welstand en hoewel haar gezicht en gehoor niet beter worden, is haar geheugen nog uitstekend.

Johannes Douwes Wijnalda

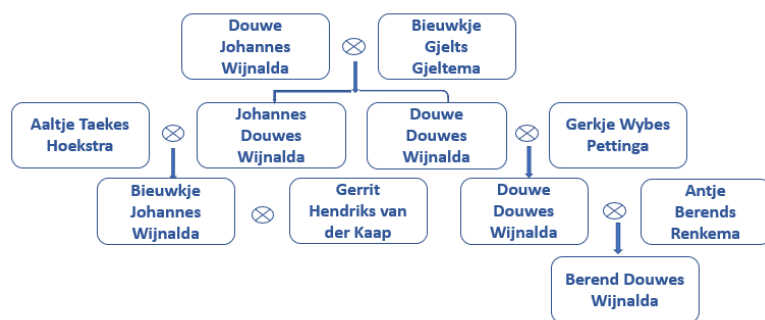
Johannes Douwes Wijnalda (visser), zoon van Douwe en Bieuwkje, werd geboren op 15 april 1797 te Surhuisterveen en overleed op 29 december 1841 te Opsterland. Hij trouwde op 14 mei 1825 in Achtkarspelen met Aaltje Taekes Hoekstra, geboren op 12 mei 1802 te Grootegast. Aaltje was een dochter van Teeke Mennes en Antje Klazes Hoekstra.

Bieuwkje Wijnalda

De dochter van Johannes en Aaltje, Bieuwkje Wijnalda (naaister), werd geboren te Surhuisterveen op 27 mei 1826. Getuigen van de aangifte van de geboorte van Bieuwkje waren Steven Oenes van Kammen en Pieter van Veen. Vermoedelijk was Steven Oenes van Kammen gemeen-, heel- en vroedmeester te Surhuisterveen, verbeteraar van genoemde plaats en stichter der jaarmarkt aldaar in het jaar 1822. Zij trouwde te Marum op 28 december 1843 met Gerrit Hendriks van der Kaap (schoenmaker). Gerrit en Bieuwkje kregen vijf kinderen. Bieuwkje overleed op 24 juni 1887, net 61 geworden, in Onstwedde. Meer over Gerrit en Bieuwkje in het artikel over de nazaten van Elske van der Kaap.

Berend Douwes Wijnalda

Berend Douwes Wijnalda was een achterneef van Bieuwkje. Hij werd geboren op 15 april 1857 in Achtkarspelen en overleed op 2 mei 1895 in Surhuisterveen. Hij was voorzanger en diaken in de doopgezinde gemeente. Hij bleef ongehuwd. Na zijn dood richtte de doopsgezinde gemeente ter nagedachtenis op zijn graf in Surhuisterveen een gedenksteen op.

Gerrit trouwde een kleine twee jaar na het overlijden van Bieuwkje, op 2 februari 1889, met Tijtje Polles de Haan, geboren op 29 maart 1829 in Westdongeradeel en overleden (aan boord van een schip?) in Martenshoek op 26 maart 1908. Tijtje was een dochter van Polle Dooijes de Haan (geboren op 23 Jul 1790 in Bergum, Tietjerksteradeel en overleden op 31 juli 1849 in Aalsum, Oostdongeradeel) en Sijske Annes van der Veen (geboren 21 oktober 1792 in Oenkerk, Tietjerksteradeel en overleden op 18 december 1870 in Hallum, Ferwerderadeel). Tijtje was weduwe van Klaas Oebeles van der Wijk, geboren op 17 januari 1827 in Ureterp en overleden op 15 september 1869 in Grootegast. Hij was dagloner en mogelijk politieagent. Met Klaas van Wijk had zij zeven kinderen.

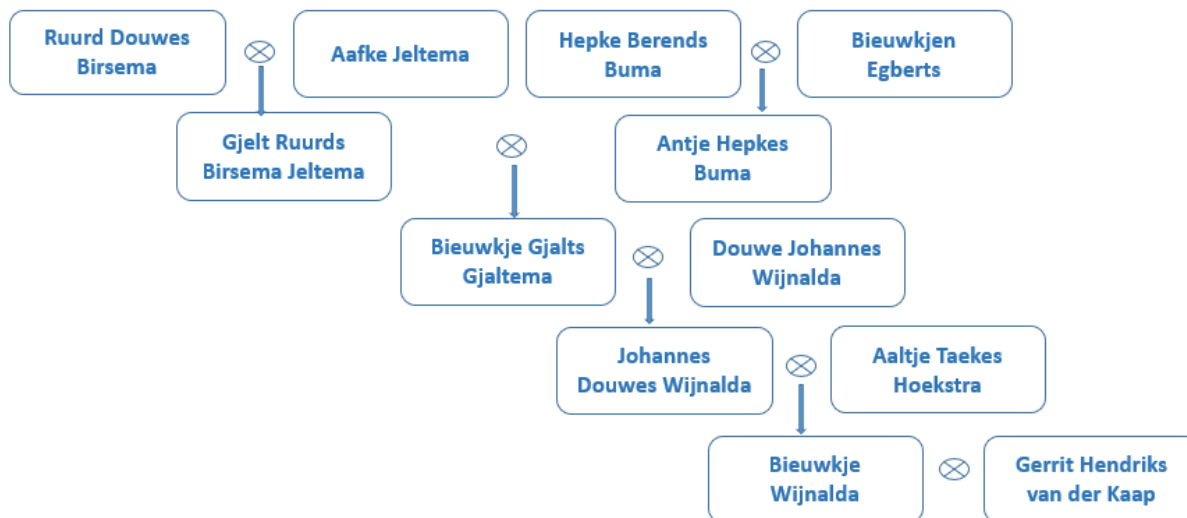
Nogmaals van der Kaap en Wijnalda

Henk van der Kaap, geboren op 13 maart 1952 in Tolbert, trouwde met Anna Paulina (Annie) Wijnalda, geboren op 16 mei 1958 in 't Kret (Tolbert.). Deze Anna was een nazaat van de opa en oma van Bieuwkje Wijnalda die getrouwd was met Gerrit Hendriks van der Kaap.

Douwe Johannes Wijnalda, geboren rond 1769, overleden op 6 juli 1803 in Surhuisterveen. Getrouwd op 30 november 1794 in Surhuisterveen met Bieuwkje Gjalts Gjaltema, geboren rond 1768 in Surhuisterveen. Uit dit huwelijk:

- Douwe Douwes Wijnalda, geboren op 4 mei 1803 in Surhuisterveen, overleden op 15 augustus 1859 in Surhuisterveen. Getrouwd (2) op 16 oktober 1830 in Achtkarspelen met Gerkje Wiebes Pettinga, geboren op 10 januari 1805 in Surhuisterveen, overleden op 27 maart 1854 in Surhuisterveen. Uit dit huwelijk:
 - Wiebe Douwes Wijnalda, geboren op 29 januari 1834 in Surhuisterveen, overleden op 17 juni 1903 in Surhuizum. Getrouwd (1) op 19 mei 1855 in Achtkarspelen met Bintje Johannes van der Meer, geboren op 7 mei 1834 in Augustinusga, overleden op 28 januari 1871 in Surhuisterveen. Uit dit huwelijk:
 - Douwe Wijnalda, geboren op 5 december 1861 in Augustinusga, overleden op 25 december 1951 in Opende (Grootegast). Getrouwd op 23 mei 1885 in Oldekerk met Auktje Wagenaar, geboren op 14 mei 1859 in Opende, overleden op 13 januari 1928 in Tolbert. Uit dit huwelijk:
 - Jiesk Wijnalda, geboren op 15 augustus 1895 in Tolbert, overleden op 28 februari 1876 in Tolbert. Getrouwd op 28 juni 1919 in Oldekerk met Sietske Rozema, geboren op 4 december 1896 in Niehove, overleden op 11 september 1970 in Tolbert. Uit dit huwelijk:
 - Douwe Wijnalda, geboren 8 mei 1923, overleden op 28 december 1992 Zevenhuizen. Getrouwd op 8 mei 1944. met Gieltje Zuidema, geboren op 4 januari 1923 in Niezijl, overleden op 2 februari 2019 in Leek. Uit dit huwelijk:
 - Anna Paulina (Annie) Wijnalda, geboren op 16 mei 1958 in 't Kret (Tolbert). Getrouwd met Henk van der Kaap (Zevenhuizen), geboren in Tolbert op 13 maart 1952, zoon van Karst van der Kaap en Aaltje Alberts.

Voorouders van Bieuwkje Gjalts Wijnalda, vrouw van Douwe Johannes Wijnalda

Gjelt Birsema

Gjelt Ruurds Birsema, de overgrootvader van Bieuwkje Wijnalda, was boer en herbergier/brouwer in 'De Roskam', in de kerkbuurt van Kollum.¹⁹ Hij werd geboren in Kollum in het jaar 1723 en doopsgezind gedoopt te Surhuisterveen op 30 december 1761. Op 3 december 1764 kreeg Gjelts Ruurds, die tot de vermaning in Kollum behoorde, de goedkeuring van Ellert Wijnalda om samen met zijn vrouw Antje Hepkes het avondmaal te vieren in Surhuisterveen. Gjelt stierf te Surhuisterveen op 26 juli 1793.

Ook zijn vader, Ruurd Douwes Birsema, was boer. Ruurd was getrouwd met Aafke Gjelts Jeltema, de dochter van een boer, 'yseccamer' en winkelier. In 1698 was hij voor tweederde eigenaar en gebruiker van stem 15 te Kollumer Kerckebuiren. De zwager van Aafke was grootschipper in Kollum.

De Roskam

Vermoedelijk was Douwe Aukes, getrouwd met Aukje Johannes Allesheil en executeur en brouwer in Kollum in 1708 eigenaar van de herberg.

In 1748 is hun dochter Clara Douwes eigenaar. Zij is omstreeks 1700 geboren en trouwt achtereenvolgens met Rinse Wytzes (1722) en Jan Hendriks (1735), beide keren te Kollum. Bij de quotisatie van 1749 wordt ze aangemerkt als "*redelijk begoedigt*". Zij overlijdt op 23 september 1761, kinderloos; erfgenamen zijn volgens de collaterale successie de nog in leven zijnde kinderen van haar broers Johannes en Hendrik en haar zuster Fetje Douwes (Stellingwerf).

Bij akte van 12 februari 1749 verkoopt Clara de "*heerlijke huisinge en schuire [...] zijnde een herebergh*" voor 1600 carolusguldens en 10 gouden dukaten aan de Kollumer koopman Sipke Harkes en zijn vrouw Hiske Jacobs. De herberg wordt door de verkoopster bewoond en gebruikt. Maar op basis van bloedverwantschap (*ratione sanguinis*) doet de distillateur

¹⁹ De Roskam is van oudsher een zogenaamd floreenplichtig pand, belast met twee floreen, geregistreerd onder nummer 79 in de kerkbuurt van Kollum: <https://bit.ly/3jtK72B>

Douwe Johannes Stellingwerf een beroep op het niaarrecht²⁰ en met succes. Hij is namelijk de zoon van Clara's broer, de executeur Johannes Douwes Stellingwerf, getrouwd met Johanna Gansevoort.

Kort daarop, bij akte van 23 april 1750 verkoopt Douwe Johannes de helft voor 800 carolusguldens en vijf gouden dukaten aan **Aafke Gelts Jeltema**. De andere helft houdt hij in zijn bezit. Vóór 1761 is die helft in het bezit van de Dokkumer koopman Freerk Jans Minnema.

Aafke Gelts Jeltema trouwde drie keer: in 1718 met **Ruurd Douwes Birsema** uit Leek, in 1727 met Klaas Aukes Poutsma en in 1752 met Jouke Keimpes, de beide laatsten waren afkomstig uit Kollum. In 1750 koopt zij als huisvrouw van de "innocente" Kollumer brouwer Klaas Aukes Poutsma de helft van de herberg de Roskam. Op dat tijdstip is **Gjelt Ruurds**, een zoon uit haar eerste huwelijk, getrouwd met Antje Hepkes Buma, huurder van die helft. Ook deze zoon is brouwer. Volgens de speciekohieren woont hij in 1751 en 1752 op nummer 112 (waarschijnlijk is dit de herberg); zijn moeder woont op nummer 118. In 1753, dus na het huwelijk van Aafke met Jouke Keimpes, verwisselen beiden van nummer.

Bij akte van 26 april 1758 zijn Jouke Keimpes, meesterwagenmaker te Kollum, en Aafke Gelts 200 carolusguldens schuldig aan het Kollumer jeneverstokersechtpaar Govert Backerus en Hinke Allerts. Nog hetzelfde jaar, bij akte van 12 december 1758, hebben ze 330 carolusguldens schuld aan Jan Idsardi als curator van Johanna Douwes voor de ene helft en aan Trijntje Jans voor de andere helft, voor geleverde jenever en ander gedistilleerd. De eerste is een dochter, de tweede de weduwe van Douwe Johannes Stellingwerf.

Volgens de speciekohieren overlijdt Jouke Keimpes in 1759. Een paar jaar daarna, bij akte van 16 april 1761 (inv.nr. 113, blad 304) verkoopt de weduwe haar helft voor 536 carolusguldens en 11 stuivers aan het echtpaar Govert Backerus en Henke Alderts. De eigenaar van de andere helft, Freerk Jans Minnema, doet echter met succes een beroep op het niaarrecht op grond van gemeenschappelijk eigendom (ratione communionis).

²⁰ Volgens dit oude recht was men slechts beheerder van onroerend goed en geen eigenaar. Het goed behoorde aan de familie of aan de buurtschap. Toen vervreemding mogelijk werd, d.w.z. het particuliere eigendom mogelijk werd, behielden de 'naastliggers' en de familieleden het recht van niaer. Hetgeen betekende dat het onroerend goed eerst aan hen aangeboden moest worden tegen $\frac{3}{4}$ van de prijs. Dit prijsvoordeel is later verloren gegaan, maar het niaer-recht is tot 1811 blijven bestaan.

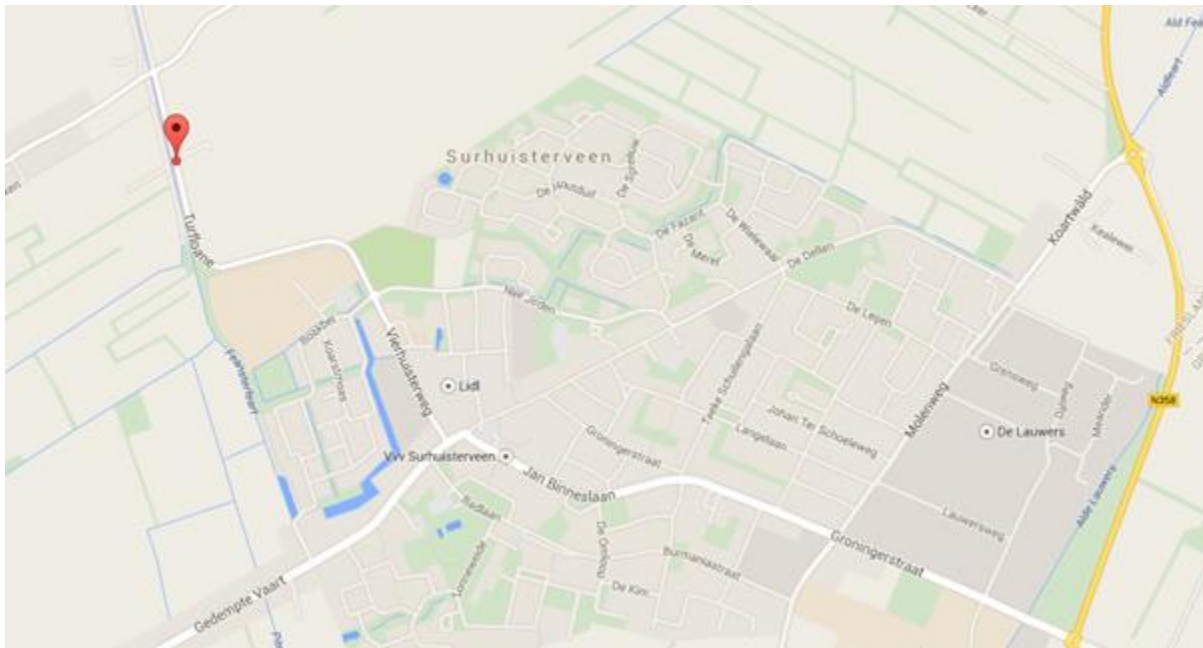
Rechts 'De Roskam' aan de Voorstraat 63, op een Ansichtkaart uit 1904. Het gebouw dateert uit 1846. Onder 'De Roskam' anno nu.

Antje Hepkes Buma

Ook Antje Hepkes Buma (1730-1778) kwam uit een doopsgezind milieu. Zij is waarschijnlijk gedoopt en aangenomen in februari 1754. Haar vader was Hepke Berends Buma (1698-1782), veenbaas en boer op de Bumaheerd te Vierhuizen bij Surhuizum, haar moeder Bieuwkjen Egberts, dochter van Egbert Hidersers en Bieuwkjen Sybrens. Haar grootvader en overgrootvader waren respectievelijk scuytevoerder (schipper op een (dek)schuit of een lichter, een klein vrachtschip) en boer.

Na het graven van de Surhuisterveenstervaart kwamen er twee draaibruggen over de vaart te liggen, waarvan een bij Buwetille. Buwetille betekent de brug van Buwe. Tegenover de brug staat al eeuwenlang een boerderij, vroeger Bumaheerd genaamd, waar generaties lang Buma's hebben gewoond. De naam Buma is afgeleid van Buwe.

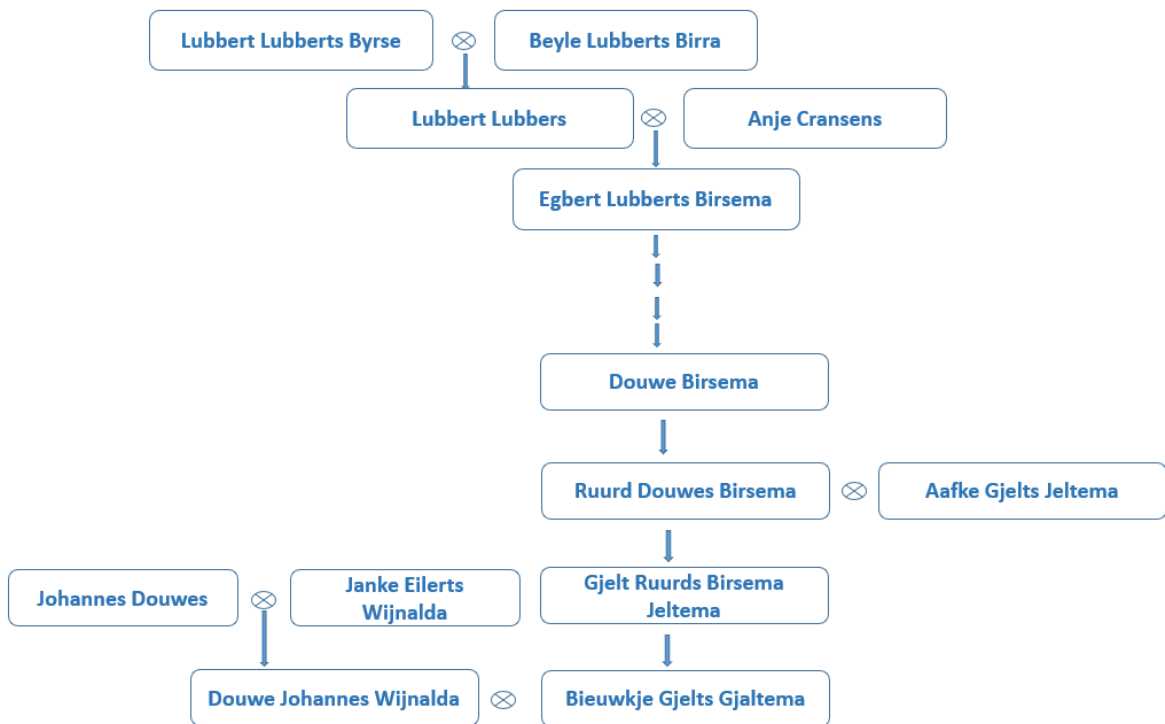

Een neef van Antje (de zoon van haar broer Egbert), Hepke Egberts Buma maakte in 1783 een tweeweekse reis door Holland, waarvan hij in dichtvorm verslag doet. Het Nieuwsblad van Noordoost Friesland deed er op vrijdag 29 november 1974 verslag van.²¹

Voorouders van Gjelt Ruurds Birsema

- Lubbert Lubberts Byrse. Getrouwd met Beyle Lubbers Birza.
- Lubbert Birza. Getrouwd op 8 maart 1600 in Groningen met Annetje Crans, dochter van Johan Harmensz Crans en Johanna Luitien Gestma.
- Egbert Lubberts Birsema.
- Albert Egberts Birsema.
- Douwe Egberts Birsema.
- Ruurd Douwes Birsema. Getrouwd met Aafke Gjelts Jellema.
- Gjelt Ruurds Birsema Jellema. Getrouwd met Antje Hepkes Buma.

²¹Doopsgezind Surhuisterveen, naamlijst leden, <https://bit.ly/30kuAu8>. Voor het volledig reisverslag, zie: <https://bit.ly/33fmp4b>.

Voorouders van Ellert Wijnalda en Ebeltje Foekes Oenema tot Bottinga

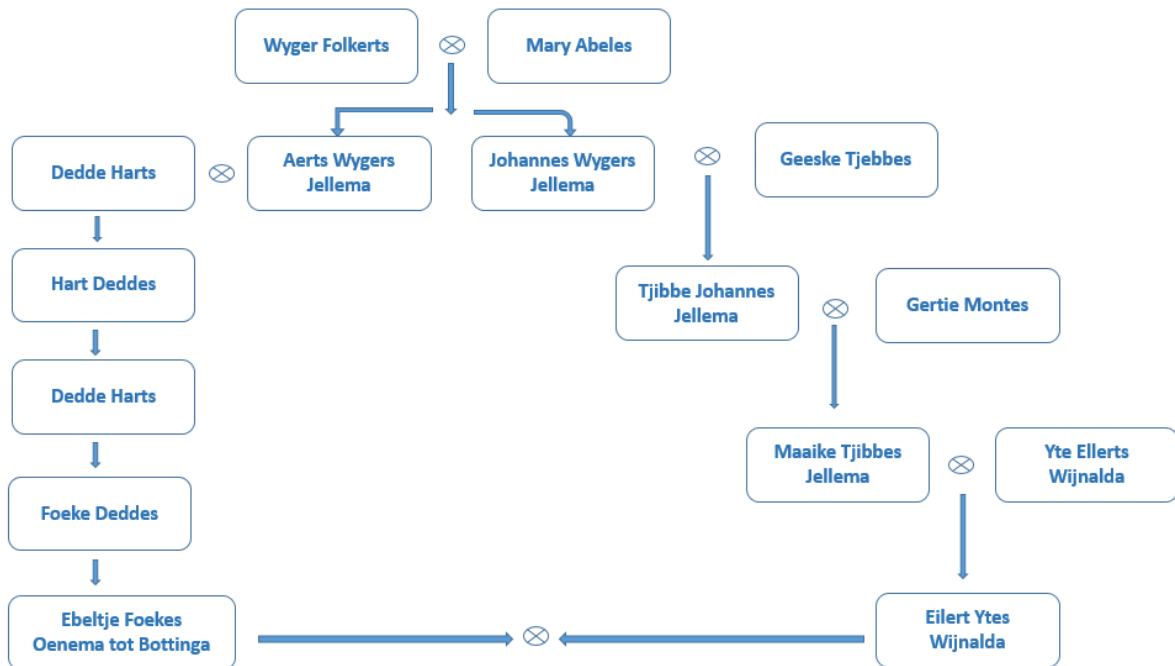
Voorouders van Ellert Wijnalda en Ebeltje Foekes Oenema tot Bottinga zijn traceerbaar tot in de Friese middeleeuwen. In de volgende paragrafen worden verschillende lijnen gevolgd die teruggaan tot, zeker gedeeltelijk, notabele Friezen.

Wyger Folckers en Mary Abeles

Ellert Wijnalda en zijn vrouw Ebeltje Foekes Oenema tot Bottinga stammen beiden af van Wyger Folckers en Mary Abeles. Mary was de dochter van Aebele Geerts en Lyudts Gaytses die in 1571 een 'koefenne lands bij Eestra moelen, in den dorpe Ee' kochten.

Atlas van Schotanus (1718).

Eilert was de zoon van Maaïke Tjibbes Jellema, dochter van Tjibbe Johannes Jellema (ook Schoonenburg) (1634-1721) en Gertie Montes.

Haar grootvader, Johannes Wygers Jellema (1596-1670), was de zoon van Wyger Folkerts (1558 Kollumerzwaag-ong. 1623 in Dantumadeel) en Mary Abeles (1560 Dantumawoude – 7 juli 1625 Dantumawoude).

Mary was een dochter van Aebele Geerts, geboren in 1534 in Dantumadeel en overleden op 7 juli 1625 in Dantumawoude en Luydt Gaytses, geboren in 1532 en overleden in 1602.

Johannes Wygers was getrouwd met Geeske Tjebbes (1600 Boornbergum – 31 augustus 1670 in Dantumawoude/1675), dochter van Tjebbe Michiels (1570-1622) en Antkje Hendriks. Geeske was de halfzus van Auck Tjebbes (een dochter uit het eerste huwelijk van de vader van Geeske met Wyske Hanses). Deze Auck was getrouwd met Aebele Wygers (zie hieronder).

Ebeltje was de dochter van Foeke Deddes, zoon van Dedde Harts, getrouwd met Ybeltje Foekes. Haar opa Hart Deddes was getrouwd met Antje Sytzes. De vader van Hart heette Dedde Harts, geboren omstreeks 1582 en overleden voor 1640. Hij was getrouwd met Aerts Wygers Jellema, geboren rond 1585 en overleden voor 1632 in Dantumawoude. Zij waren doopsgezind.

Aebele Wygers

Een broer van Aerts Wygers was Aebele Wygers. Hij was landbouwer, dorpsrechter en bijzitter. Hij werd geboren omstreeks 1595 in Dantumawoude en stierf voor 1670 in Dantumawoude. Hij trouwde met **Aucke Tjebbes**, geboren omstreeks 1600 in Boornbergum en overleden voor 1653 in Murmerwoude. Aebele was boer op Groot Oegema (stem 1) in Murmerwoude. Deze plaats werd door de erven verkocht in 1699. Bij hun overlijden lieten Aebele en Auck onder andere een schenking aan "de armen van onze gemeente" (= de doopsgezinde gemeente) na van beide f 200.

Wyger Folckerts en Mary Aebeles, de ouders van Aerts en Aebele, woonden te Dantumawoude, waar Wyger boer was op stem 17 "Easgema". Wyger was ook dorpsrechter van Dantumawoude en bijzitter van Dantumadeel.

Op 25 april 1597 verkopen Atke van Schoneberg, dochter van Marten van Schonenberg, en een dochter van Siverdt van Heemstra (met toestemming van haar man Carel van Esserden), de Doniastate "mette huysinge, stins, poorte enz., het land tussen Broeksloot (ende die geregtigheden in deselve Broek) en Oenemahuister nye sloot, (XIV ackeren ten noorden van den singel), zes ackers op 't suyd van den weg in Dantumawolde (Stem 8)" voor 400 goudgulden 20 Caroligulden aan Wyger Folckerts. Om onbekenden redenen wordt deze koop weer ongedaan gemaakt en in november 1607 wordt de state verkocht aan Taecke Pywes, hopman en Geertie Jansdr., egteluyden.

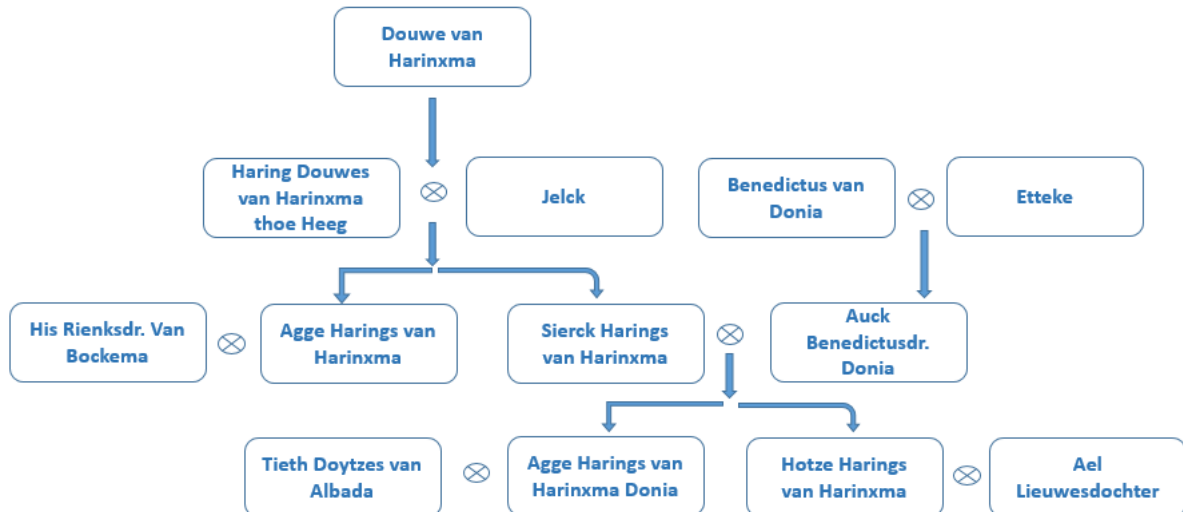
De vermaning in Dantumawoude

Het is niet onmogelijk dat de grond, waarop de fermanje (vermaning) van Dantumawoude staat afkomstig was van Hedman Sybrens (plm 1560-1634). Hij koopt in juni 1614, samen met zijn zuster Hylkje, de helft van Feddema sate in Dantumawoude (onbekend is waar deze precies lag). Hedman was getrouwd met de zus van Johannes, Foekje, dochter van Wyger Folkerts en Mary Aebeles. In 1640 staat het pand (met de 21ste stem van Dantumawoude) nog steeds op naam van Hedman, zijn zoon Oeds is dan gebruiker.²²

²² Douwe Halbesma, <https://bit.ly/2GiWTSP>

Haring Douweszn van Harinxma thoe Heeg van Donia

Ellert Wijnalda en zijn vrouw Ebeltje Foekes Oenema tot Bottinga stammen beiden mogelijk af van Haring Douweszn van Harinxma thoe Heeg van Donia. Deze Haring behoorde, op het eind van de middeleeuwen, tot de elite van Friesland.

Haring van Harinxma thoe Heeg was de zoon van Douwe Harinxma en getrouwd met ene Jelck. Geschiedschrijver Petrus Thaborita noemt "Haghe Haringsma" een hoveling. Vanaf 1381 was hij heerschap te Heeg en hij was grietman van Wymbritseradiel. Zijn naam wordt ook genoemd in de strijd van de Friezen tegen de Hollanders, meer in het bijzonder tegen hertog Albrecht van Beieren. Deze Albrecht, zoon van de Duitse keizer Lodewijk de Beier, was niet alleen hertog van Beieren-Straubing, maar dankzij zijn moeder ook graaf van Holland, Zeeland en Henegouwen. De manier waarop dit gebeurde is bijzonder. In 1358 zou zijn broer, graaf Willem V, op een feestavond krankzinnig zijn geworden en één van zijn vazallen hebben doodgestoken. Vermoedelijk was Willem al langer geestesziek en omdat hij niet langer in staat was zijn gebieden te besturen werd Albrecht vanuit zijn slot aan de Donau in het Beierse Straubing naar Holland geroepen. Albrecht nam als ruwaard de macht over en liet zijn broer opsluiten in het grafelijk kasteel van Le Quesnoy in Henegouwen (tegenwoordig in Noord-Frankrijk). In 1396 besloot Albrecht van Beieren voor zijn rechten in Friesland te strijden. Gedurende vijf jaar (1396-1401) voerde hij een actieve politiek die gericht was op de gewelddadige onderwerping van Friesland. Tussen 1396-1401 ondernam Albrecht van Beieren drie grote veldtochten en een kleinere expeditie naar Friesland. In 1396 landt de graaf bij Kuinre en verslaat de Friezen bij Schoterzijl. In 1398 volgt een tweede tocht, waarna een deel van de Friezen Albrecht als hun heer erkende. Ook Haring in den Hage zou, op 10 augustus 1398, trouw hebben gezworen aan hertog Albrecht van Beieren.²³ Haring was toen gevolmachtigde van Wapenbrugge (Zuidwesthoek van Friesland). In 1400 werd hij tot potestaat (een door de keizer aangesteld bestuurder) gekozen voor Westergo. Sjoerd Wiarda bekleedde deze functie voor Oostergo. Op 30 september 1401 kwam het tot een wapenstilstand en een dag later werd de vrede van Bolsward gesloten, voor de duur van zes jaar, waarbij Haring ook een rol speelde. Heel Friesland

²³ Charterboek I-282

werd onderworpen aan het grafelijk gezag, maar volgens deze overeenkomst bleef alleen Stavoren aan Albrecht die verder beloofde het St Odulphusklooster in die plaats niet te versterken. Slechts drie plaatsen op de kust: Harich, Harlingen en Bolsward werden voor de Hollandse handel geopend. Alle ballingen mochten terugkeren en hun goederen werden teruggegeven.²⁴

Onder Haringh Harinxma van Heeg en Sjoerd Wiarda van Goutum lukte het de Friezen zich in 1403 van het Hollandsche gezag te bevrijden en de Friese vrijheid te herstellen, waarna de strijd tussen de Schieringers en Vetkopers opnieuw losbrak.

Agge, zoon van Haring, trouwde in 1402 met **His** Riencksdr van Bockema, dochter van Rienck (Renick, Rewenich) Bockema (1350 - Thabor 29 februari 1436) - heerschap en ridder in Sneek – en Both Feickesdochter Siccama/ Sicinga. Bockema beheerste Sneek vanuit zijn huis Rodenburg. Hij vocht tegen Turken en Litouwers, werd ridder en ondernam een pelgrimstocht naar Jeruzalem. Albrecht van Beieren verhief hem in 1398 tot baljuw over een groot gebied, maar van 1399-1402 was hij balling in Holland. Hij stichtte in 1406 het klooster Thabor en trad hier in 1410 zelf in. Agge volgde zijn schoonvader op als hoofddeling. In november 1419 wordt hij genoemd als Schieringer bij een compromis tussen Schieringers en Vetkopers.²⁵ In 1422 wordt hij vermeld als Schieringer hoofddeling te Sloten. Hij heeft samen met zijn broer Douwe een geschil met Lolle van Ockinga c.s.

De afstammingslijn naar Bieuwkje Wijnalda loopt via onderstaande personen:

- Aedger Aggesz van Harinxma (Haersma) Thoe Heeg Donia, zoon van Agge en His. Hij was mogelijk getrouwd met Auck Sybolts.
- Bave Aedsgers van Haersma x (Rinck?) Douwes van Oenema
- Meyert Baves van Haersma x Taetske Mellesdochter Hardsma
- Saep Meyertsdr van Haersma x Wybe Melles Jellema
- Folckert Wybes Jellema x Beerte Engbertsdr
- Wyger Folkerts (Folckhardt) x Mary Abeles

Aerts Wygers Jellema x Dedde Harts	Johannes Wygers Jellema x Geeske Tjebbes
Hart Deddes x Antje Sytzes (Sytzes)	Tjibbe Johannes Jellema x Gertie Montes
Dedde Harts x Ybeltje Foekes	Maaïke Tjibbes Jellema (Schoonenburg) x Yte Ellerts Wijnalda
Foeke Deddes x Auck (Acke) Joukes	Eilert Ijettes Wijnalda x Ebeltje Foekes Oenema tot Bottinga
Ebeltje Foekes Oenema tot Bottinga x Eilert Ijettes Wijnalda	Janke Eilerts Wijnalda x Johannes Douwes
Janke Eilerts Wijnalda x Johannes Douwes	Douwe Johannes Wijnalda x Bieuwkje Gjalts Gjaltema
Douwe Johannes Wijnalda x Bieuwkje Gjalts	Johannes Douwes Wijnalda x Aaltje Taekes

²⁴ Zie ook Eekhoff, W. (1851). Beknopte geschiedenis van Friesland in hoofdtrekken. <https://bit.ly/36kRQw6>.

²⁵ Charterboek (I-407)

Gjaltema	Hoekstra
Johannes Douwes Wijnalda x Aaltje Taekes Hoekstra	Bieuwkje Wijnalda x Gerrit Hendriks van der Kaap
Bieuwkje Wijnalda x Gerrit Hendriks van der Kaap	

Sierck, een andere zoon van Haring van Harinxma thoe Heeg, was hoveling en heerschap in Oosterend. Hij trouwde met Auck Benedictusdochter van Donia. Auck was de dochter van Benedictus Donia en Etteke en de zus van Keympe Donia (rond 1340 Oosterend). Sierck bewoonde het *Doniahuis* in Oosterend. Een zoon van Sierck en Auck, Hotze (overleden na 12 oktober 1463), trouwde met Ael Lieuwesdochter, zus van Tieth Lieuwesdochter. Hotze woonde te Edens en was grietman van Hennaarderadeel in 1453. Een dochter van Sierck en Auck, Auck, trouwt met Sybrandt Pytters Auckama. Zij krijgen een zoon, Johan Sybrandts Auckama, die getrouwd was met Auck Keypes Unga (Unia). Haar vader, Keympe Feyckes van Unia, was getrouwd met Bauck Doeckesdr van Martena (1420 Cornjum- 1454) (zie ook het onderdeel over Martena).

Epe Harings van Harinxma thoe Heeg, een andere zoon van Haring van Harinxma thoe Heeg (overleden voor 1447) wordt in 1422 genoemd als heerschap in IJlst. Hij was getrouwd met Jitske van Heemstra (mogelijk een zus van Auck van Heemstra). Zijn kinderen zijn met hun ooms Douwe en Agge betrokken bij een geschil met Lolle van Ockinga c.s. (zie 1.6).²⁶

De Ockinga's

Ellert Wijnalda en zijn vrouw Ebeltje Foekes Oenema tot Bottinga stammen beiden ook af van de Friese familie Ockinga. De oudstbekende Ockinga, Lolle van Ockinga (die geboren werd rond 1270 in Witmarsum), had een geschil met de van Harinxma's. De afstammingslijn naar Bieuwkje Wijnalda loopt via onderstaande personen:

- Epe Lolles van Ockinga (rond 1300 Langweer).
- Douwe Epes van Ockinga (rond 1330 Burgwerd).
 - In Burgwerd aan de Sjungadijk, op de plaats waar nu de boerderij van Frans Hettinga staat, heeft een Ockinga state gestaan. De oudste vermelding van de State dateert uit 1424.²⁷
- Douwe Douwes Douma (van Ockinga) (1351 Langweer – 1420 Langweer) x Foeck Janckes Fockema (1355 Langweer), dochter van Jancke Fockema en Beyck NN. Via haar verwierf Douwe de Fockema State.
- Ulcke Douwes Douma (1385) x Jouck Epesdr Jongema, mogelijk dochter van Epe Hessels van Jongema.
- Rinck Ulckesdr. Douma (1420 Langweer) x Tjepcke Oenes van Oenema (1410 Terkaple – 1485 Terkaple), zoon van Oene Keimpes en Hylck Keimpesdr.

²⁶ OFO I-99 d.d.28-10-1447

²⁷ <https://bit.ly/2GawI0M>.

In Terkaple stond de Oenema State, nu het Roordahuis. Bij restauratiewerkzaamheden aan de kerk van Terkaple in 2016 is een 531 jaar oude grafzerk blootgelegd. De zerk uit 1485 is van de Friese edelman Tjepke Oenema (op de inscriptie: Tjepka Onama). De kerk is van oorsprong de kapel van het naastgelegen huis van de Oenema's. Tjepcke bezat vermoedelijk 'Oenema' in Joure.

- Douwe Tjepckes van Oenema (1435 Terkaple – 1488) x Riem Focke Aesghes Heringa (1455 Akkrum – 1496 Sloten).
- Rinck? Douwes van Oenema x Bave Aedsgers van Haersma.
- Meyert Baves van Haersma x Taetske Mellesdochter Hardsma
- Saep Meyertsdochter van Haersma x Wybe Melles Jellema
- Folckert Wybes Jellema x Beerte Engbertsdochter
- Wygert Folkerts x Mary Aebeles
- Johannes Wygerts Jellema x Geeske Tjebbes
- Tjibbe Johannes Jellema x Gertie Montes
- Maaïke Tjibbes Jellema (Schoonenburg) x Yte Ellerts Wijnalda

Keympe Donia

Ellert Wijnalda en zijn vrouw Ebeltje Foekes Oenema tot Bottinga stammen beiden ook af van Keympe Donia. De afstammingslijn naar Bieuwkje Wijnalda loopt via onderstaande personen:

- Gouwe van Donia (ongeveer 1325)
- Keympe Donia (rond 1340 Oosterend) (Broer van Benedictus Donia x Etteke, ouders van Auck Benedictusdochter Donia).
- Oene Keympes van Donia (ongeveer 1370) x Hylck keimpesdochter
- Tjepcke Oenes van Oenema (1410 Terkaple – 1485 Terkaple x Rinck Ulckesdochter van Douma
- Oene Keympes Donia (rond 1370 Oosterend) x Hyl Keympesdochter

- Tjepcke Oenes van Oenema (1410 Akkrum/Terkaple – 1485 Akkrum/Terkaple) x Rinck Ulckesdochter Douwama (rond 1416 Langweer) (dochter van Ulcke Douwes Douma (Fockema) en Jouk Epes Jongema). Zie ook de Ockinga's.
- Douwe Tjepckes Oenema (van Douwama) (1440-1488) x Riem Focke Aesges Heringa (1440 Akkrum – 1496 Sloten).
- Rints? Douwes van Oenema x Bave Aedgers van Haersma
- Meyert Baves van Haersma x Taetske Melles Hardsma
- Saep Meyerts van Haersma x Wybe Melles Jellema
- Folckert Wybes Jellema x Beerte Engberstdochter
- Wyger Folkerts x May Abeles
- Johannes Wygers Jellema x Geeske Tjebbes
- Tjibbe Johannes Jellema x Gertie Montes
- Maaïke Tjibbes Jellema x Yte Ellerts Wijnalda

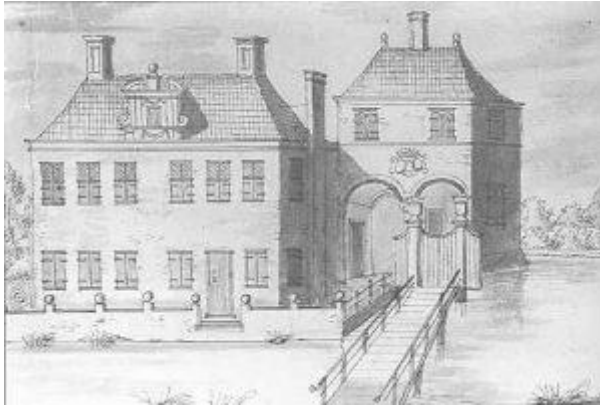
Hette Heringa Thoe Hoxwier

Ellert Wijnalda en zijn vrouw Ebeltje Foekes Oenema tot Bottinga stammen beiden ook af van Hette Heringa Thoe Hoxwier. De afstammingslijn naar Bieuwkje Wijnalda loopt via onderstaande personen:

- Hette Heringa Thoe Hoxwier (rond 1345)
- Aesge Hettes Heringa thoe Hoxwier (1375-rond 1442) x Sicca van Beslinga (Bessinga) (1380 Friens-1441 Mantgum)
- Focke Aesges Heringa (1415-1476) x NN Wybesdochter Jelckama, dochter van Wybo Jarichs Jelckama (Bleckama), zoon van Jarich arichs Jelckama van Metskewier en Sjouk Wiarda.
- Riem Focke Aesges Heringa (1440 Akkrum – 1496 Sloten) x Douwe Tjepckes Oenema (van Douwama) (1440-1488)
- Rints? Douwes van Oenema x Bave Aedgers van Haersma
- Meyert Baves van Haersma x Taetske Melles Hardsma
- Saep Meyerts van Haersma x Wybe Melles Jellema
- Folckert Wybes Jellema x Beerte Engberstdochter
- Wyger Folkerts x May Abeles
- Johannes Wygers Jellema x Geeske Tjebbes
- Tjibbe Johannes Jellema x Gertie Montes
- Maaïke Tjibbes Jellema x Yte Ellerts Wijnalda

Nazaten van Sytse Johans van Martena en Reynsk Jarichs Jelckama

Ellert Wijnalda en zijn vrouw Ebeltje Foekes Oenema tot Bottinga stammen beiden ook af van de Martena's. Hoewel er veel Martena's uit de middeleeuwen bekend zijn, kan een directe afstamming pas aangetoond worden vanaf Johan Sytzes van Martena, geboren rond 1335 in Cornjum.

Martenastate in Cornjum

Het lijkt niet mogelijk de meeste Martena's uit de late middeleeuwen aan elkaar te relateren. Uit de twaalfde eeuw kennen we een Doecke van Martena die in 1180 in Syrië zou zijn gestorven en zijn zoon Hessel Doeckes van Martena (12^e eeuw), gunsteling en vriend van Frederik Barbarossa die hem ridder maakte en bevel gaf over tienduizend paarden. Elf jaren had hij den Keizer gediend, toen hij, bijna het slagtoffer van minnenijd om de hand eener Gravinne van Stolberg geworden, ten jare 1170, in het bestormen van Milaan, sneefde.²⁸

In 1224 wordt een Syds Martena genoemd die de Brabantse hertog Hendrik diende en vervolgens met keizer Frederik II tegen de Saracenen streed. Voor het heilige graf werd hij door de keizer tot ridder geslagen. Hij stierf later in een schermutseling in Hongarije.

In het begin van de veertiende eeuw wordt Hessel Martena genoemd die door Winsemius een man van 'vreedzame natuur, meer tot ruste dan twist ende oorlog genegen', wordt genoemd. In 1306 werd hij gekozen om de potestaat Camminga op te volgen, die was gesneuveld in de strijd tegen de Noormannen. Hij wilde eigenlijk niet, maar liet zich toch overreden en bekleedde het ambt gedurende zes jaar, tot aan zijn dood op 16 augustus 1312, met waardigheid en ook met kriegsbeleid. Na twee rustige jaren werd Gaasterland door 1500 Hollanders onder leiding van graaf Willem II aangevallen. Zij wilden Stavoren plunderen, maar alleen al het bericht van de komst van de potestaat was voldoende om de Hollanders te doen afdruipe. Hij diende in de Hoekse en Kabeljauwse twisten in Holland, de heer van Egmond. Hij werd de Friese duivel genoemd en keer 'welbegiftigd' naar Friesland terug.

In de vijftiende eeuw worden in een zoenbrief (1422) een Jarich Martena genoemd als Schieringer, een Sicko Martena die in 1444 met veel anderen Schieringers de stins te Engelum in handen kreeg en Skoerd Grovestins met zijn zoon gevangennam en naar het Sjaerdema-huis in Franeker bracht en een Sytse Martena die op 11 oktober 1463 met een aantal Schieringers naar Rauwerd trok om die van Donia tegen Douma te helpen.

²⁸ Crane, J.W. de (1838). Het aloud geslacht Martena, in genealogisch overzicht voorgesteld. Geraadpleegd van <https://bit.ly/3ii6yWV>; Occo Scharlensis, fol. 26 verso, druk van 1597; Winsemius, fol. 1.

Voorouders van Bieuwkje

- Sytse Johans van Martena (1365 Cornjum – 1424 Cornjum), getrouwd met Reynsck of Rinsk Jarichsdochter van Metsingawier of Metselawier, genoemd naar de stins te Akkrum (1355 Akkrum – 1416 Cornjum).
- Doecke Sytzes van Martena x Auck Poppes Heemstra (1390 Morra – 1428 Cornjum).
- Bauck Doeckesdr van Martena (1420 Cornjum- 1454) x Keympe Feyckes van Unia. Mogelijk woonde Keympe in 1443-1445 te Wirdum op Unia-state. In 1450 was hij grietman van Leeuwarderadeel.²⁹ Ook was hij schepen te Leeuwarden.³⁰ Hij was ook eigenaar van het Uniahuis te Leeuwarden. In 1478 was hij olderman van Leeuwarden en grietman van Leeuwarderadeel. In het begin van de vijftiende eeuw laat Keympe van Unia in Leeuwarden het Uniahuis bouwen. Het wordt beschreven als een “huys of slot ende schoon getimmerd van playsance, genoegh starck uit het water opgewracht of door eene gracht omgeven, ja het werd zelfs voor de schoonste en sterkste van alle stinzen der stad Leeuwarden gehouden! Op enig moment stuurt Albrecht van Saksen een van zijn veldheren, Graaf Willebrord von Schaumburg, naar Leeuwarden om orde op zaken te stellen. Aucke en Werp van Unia komen met hem overeen dat zij het Uniahuis tijdelijk afstaan aan de graaf en zijn kornuiten voor onderdak. De Leeuwarders voelen zich verraden en maken het Uniahuis met de grond gelijk.
- Auck Keympes van Unia (1453- 1495 Leeuwarden) x Johan (Jan) Sybrands Auckama (1448 Leeuwarden – 1510 Leeuwarden), zoon van Sybrandt Pytters Auckama en Auck Sierckdr. Donia (zie Harinxma)
- Tyed Johansdr (Tieth) Auckama (1486 Leeuwarden – 1540 Harlingen) x Gysbert Jelmers Donia (1485 Harlingen - < 1509 Harlingen).
- Ansck Gysbertsdr Donia (1509 Harlingen – 1569 Beetgum) x Buwe Wybrandts Buma (1500 Beetgum -< 1558 Kollum).
 Buwe was goudsmit in Leeuwarden. Hij had ook bezit in Britsum. Hij woonde in 1543 en 1549 met zijn vrouw op Bumastate te Beetgum.³¹
- Tjerck Buwes Buma (1536 Westergeest – 1597 Kollum) x Thetke Luels (Taets) Phaesma (1535 Westergeest - 1564 Kollum).
 Hij was op 16 juni 1547 ingeschreven als student te Leuven (Tarquinius Buma).
- Luel Tjercks (Graverts) Buma (1562 Kollum – 1619 Westergeest) x Nieske Brandts (1560 Kollum – 1616).
- Aechts Luels Buma (1600 Kollum – 1653 Munnekezijl) x Gerrit Jacobs (1600 Kollum – 1653 Kollum).
- Aeltie Gerrits (1650 – 1694 Kollum) x Hendrik Jansen.
- Geertje Hendrixx (1674 Kollum- 1734 Kollum) x Gjeldt Sipckes Jeltema (1668 Kollum – 1707 Kollum).

²⁹ OFO II-30 d.d.1-10-1450

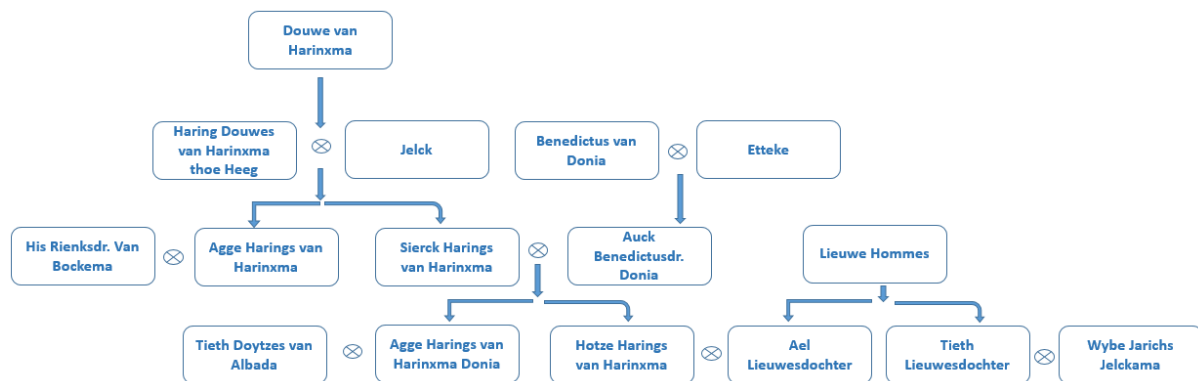
³⁰ OFO I-150 d.d.4-4-1458

³¹ Zie het boek over de geschiedenis van Beetgum door T. Kingma, blz.36.

- Aafke Gjelts Jeltema (1699 Kollum – 1761 Kollum) x Ruurd Douwes Birsema (1692 Leek - < 1727 Kollum).
- Gjelt Ruurds Birsema Jeltema (1723 Kollum- 1793 Surhuisterveen) x Antje Hepkes Buma (1730 Surhuizum – 1778 Surhuisterveen).
- Bieuwkje Gjalts Gjaltema (1798 Surhuisterveen – 1851 Surhuisterveen) x Douwe Johannes Wijnalda (1768 Surhuisterveen – 1803 Surhuisterveen).
- Johannes Douwes Wijnalda (1797 Surhuisterveen – 1841 Opsterland) x Aaltje Taekes Hoekstra (1802 Grootegast – 1861 Nuis).
- Bieuwkje Wijnalda (1826 Surhuisterveen - 1887 Onstwedde) x Gerrit Hendriks van der Kaap (1821 Zevenhuizen - 1895 Musselkanaal).

Nazaten van Jarich Jarichs Jelckama van Metsingawier

Het zal waarschijnlijk niet verbazen dat er in de middeleeuwen familiebanden waren tussen de elite van Friesland, bijvoorbeeld tussen de van Harinxma's, Donia's en de Jelckama's.

Jarich Jarichs Jelckama van Metsingawier, geboren rond 1390, was getrouwd met Sjouk Wiarda, geboren rond 1410 in Goutum of Warga Boarnsterhim. Haar vader was Sjoerd Wiarda (1355-1410) (Wiarda-state in Goutum), de vijftiende potestaat over Oostergo en Westergo (de laatste die over beide regeerde). Hij was de zoon van Pybe (Feddekos) Wyarda en Claer van Eminga. Sjoerd was aanvoerder in de strijd tegen de graaf van Holland. In 1398 was hij gedeputeerde bij het verdrag met Albrecht van Beieren, graaf van Holland. In 1400 vocht hij mee als Schieringer in de slag om Dokkum en om de Camminghastins.

Wybe Jarichs Jelckama, zijn zoon, werd volgens het Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek³² geboren omstreeks 1450³³ en stierf eind 1497 in Grouw. Hij woonde op de stins Metslawier te Akkrum, *'een soo schonen huys, als in Friesland een stunden; het were al ut het water opgemaakt, met IIII toernem ende twe poerten, ende al met blauw deck gedecket.'* Hij was getrouwd in 1460 met Tieth Lieuwesdochter.³⁴ Wybe heeft daarnaast ook nog stinsen in Hemelum en Woudsend.

³² Resources Huygens KNAW, <https://bit.ly/3cQl0o4>.

³³ Mogelijk was hij al eerder, rond 1435 geboren.

³⁴ Tresoar, <https://bit.ly/2Sbznd0>

Hij was een aanzienlijke Friese hoofdeling, dapper, maar ook wreed. Simon Abbe Gabbema, Fries geschiedschrijver uit de zeventiende eeuw, noemde hem een man van grote moed, bloedgierig en snakkende naar weêrwraak.³⁵

Simon Abbe Gabbema

*'Hoe weinig er ook over het leven van Gabbema is geschreven, zoo is hij nogtans het voorwerp geweest van wijd uiteenlopende beoordeelingen: want terwijl de een hem als een vlijtig beoefenaar van de Friesche Geschiedenis, als Letterkundige en Kruidkundige, als Kegtsgeleerde en Dichter heeft vermeld en geroemd, heeft de ander hem op eene scherpe wijze gehekeld en de meeste zijner uitgegevene geschriften, in al deze uiteenlopende vakken van geleerdheid, als onvoldragen vruchten, ja zelfs als wanstaltige misgewassen veroordeeld.'*³⁶

Zijn naam wordt voor het eerst genoemd in 1481 als hij Oostergoo plundert en Leeuwarden bedreigt. Zijn stins in Akkrum werd op 29 oktober 1481, na zeven dagen beleg, door de Leeuwarders veroverd en verwoest. De stins werd verdedigd door de broer van zijn vrouw, Homme Lieuwes. De historicus Arend meent dat Homme (en zijn broer Worp) Jukkema's zijn.³⁷ Van de verzoening van de Schieringers met de inwoners van Leeuwarden werd Wybe uitgesloten. Het jaar daarop, in 1482, overrompelde hij de Heslinga-stins van de Vetkopers in Poppingwier en verbond hij zich met de Hoekse ballingen uit Holland, die voor aartshertog Maximiliaan naar Friesland uitgeweken waren. Onder hen was schout Willem Klaaszoon. Zij trokken ten strijde tegen de Kabeljauwen onder leiding van Marten Veelaar en veroverden in 1482 Hoorn, maar na een belegering door stadhouder Lalaing en de heer van Egmond werd de stad heroverd en Wybe werd gevangengezet op het slot Egmond. Hij werd voor duizend goudguldens vrijgelaten en hernam de strijd. In 1497 stierf hij op het kerkhof van Idaarderadeel in de strijd tegen de inwoners van Leeuwarden.

Ael Lieuwesdr, een zus van Tieth Lieuwesdochter was getrouwd met Hotze van Donia, overleden na 12 oktober 1463. Hotze woonde te Edens en was grietman van Hennaarderadeel in 1453. Hotze was de zoon van Sierck van Harinxma-Donia, overleden na 1459 - zoon van Haring van Harinxma en Jelck Ndr. - en Auck Benedictusdr van Donia.³⁸

Op 19 april 1452 werd er een geschil beslechts tussen Feythia Peyngha en Jarich Wybazu Jellama en Syouke over het erfgoed van Feythia Peyngha.³⁹

³⁵ Resources Huygens KNAW, <https://bit.ly/36iR5DF>.

³⁶ W. Eekhoff in 1825. Tresoar, <https://bit.ly/345AeBy>.

³⁷ Arend, J.P. (1846). Algemeene geschiedenis des vaderlands, van de vroegste tijden tot op heden. Deel 2 van het jaar 900 tot 1581 n. Chr. Amsterdam: J.F. Schleyer. <https://bit.ly/2GeNqfn>.

³⁸ Simon Wierstra, <https://bit.ly/34eUsch>.

³⁹ Archieven.nl, <https://bit.ly/3cH3bYi>.

Agge van Donia, zoon van Sierck Harings en Auck Bendeictursdr. Getrouwd met Tieth Albada. Hij woonde in 1458 in Sloten en wordt genoemd. Later woonde hij in 1459 te Akmarijp, in 1465 te Sybrandaburen en in 1468 te Irnsum.⁴⁰

Feddeko Wiarda, overleden na 30 april 1369. Hij heeft een zoon Pybe Feddekos Wiarda die getrouwd was met Claer van Eminga, geboren in het jaar 1337 in Stiens. Uit dit huwelijk Sjoerd Wiarda.

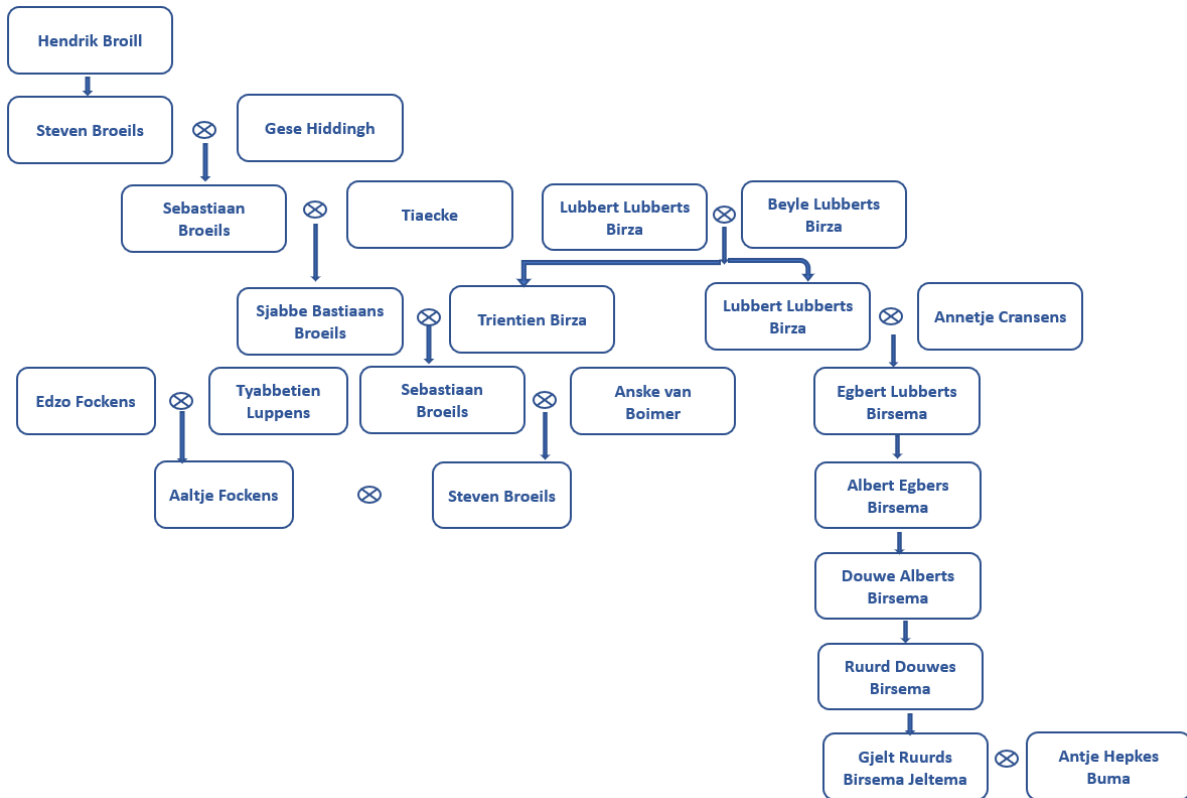
De Wiarda-state werd in de late middeleeuwen bewoond door de Wiarda's, een belangrijk hoofdelingengeslacht. Omstreeks 1380 woonde Pybe Wiarda te Goutum en waarschijnlijk was hij de vader van Sjoerd Wiarda. Deze laatste was in 1399, in de strijd tegen de graaf van Holland, aanvoerder van Oostergo. Op de landdagen van Oostergo in het nabijgelegen Barrahuis, was hij een man van groot aanzien. In 1400 moet hij hebben meegevochten aan de kant van de Schieringers in de slag om Dokkum en om de Camminghastins. In 1406 was hij mederechter in het gerecht 'in der Bacuwa', het Leeuwarder Nieuwland, zuidwestelijk van de stad. Sjoerd had twee broers, Ids en Oene. Ids nam de naam van zijn moeder aan en noemde zich Ids Eminga. Hij bouwde Eminga State op ongeveer de plek waar nu het rusthuis Aldlânstate in Leeuwarden staat. Ook Oene kreeg zijn eigen state: Burmania State, een stukje ten westen van Eminga State.

Volgens de overlevering wisten deze broers wel van wanten, want de states Burmania, Wiarda en Eminga werden in deze volgorde ook wel Putsma State, Schenkinsma State en Drinkuitsma State genoemd. Zo komen ze zelfs voor op landkaarten. Zelfs Eekhoff vermeldt op zijn kaart uit 1847 nog de namen Putsma en Drinkuitsma in plaats van Burmania en Eminga.

⁴⁰ OFO I-135 d.d.16-12-1453. Genealogie Online, <https://bit.ly/2S8kGHA>

Voorouders van Bieuwkje Wijnalda

Lubbert Lubberts Byrse en Steven Broeils

Op het eind van de zestiende eeuw woonde in Groningen een zekere Lubbert Lubberts Byrse. Hij was getrouwd met Beyle Lubbers Birza. In 1591 koopt Beyle van Woleko (Wilko/Wiltie) Tho Nantzum en Hille Lewes een half huis aan de zuidzijde van de breede markt (tegenwoordig de Grote Markt). Een huis dat ook een uitgang heeft aan de Gelkingestraat.

Van Beyle is een stokleggingsbrief bekend van 17 maart 1592, verleend door Hermanus Wormts, schulte van Peize. Deze brief heeft betrekking op een transactie met de erfgenamen van Johan Heurman en zijn vrouw Heile in Roden. Beyle is op dat moment weduwe. Beyle wordt tijdens deze bijeenkomst vergezeld door raadsheer Sjabbe Broeils, die getrouwd was met Trientien Birza, een zus van haar man.

Stoklegging was een oud Drents gebruik dat diende als bekrachtiging van de verkoop van onroerend goed. Het ritueel van stoklegging is afkomstig uit het oude Germaanse recht. De achterliggende gedachte is dat het niet mogelijk is om een stuk onroerend goed letterlijk aan een ander in handen te geven. Om een dergelijke abstracte rechtshandeling voor eenieder zichtbaar te maken deed de oude eigenaar, in aanwezigheid van familie, buren en andere belanghebbenden, afstand van zijn bezit door een stok op de grond te leggen. De stok was het symbool voor een abstract begrip: de macht die de eigenaar over zijn bezit heeft. Het Landrecht van Drenthe schreef de procedure

nauwgezet voor. De verkoper moest de koper de stok leggen met de woorden: 'Hiervan legge ik u den stok na Landtrecht', waarna de koper deze weer opnam met de woorden: 'Hiervan neem ik den stok weder op na Landtrecht'. Daarmee was de levering van het goed c.q. het gebruiksrecht daarvan geschied. Bij de stoklegging waren drie inwoners met een zekere materiële gegoedheid getuige, terwijl ook een acte, een stokleggingsbrief, werd opgemaakt.

De zoon van Lubbert en Beyle, Lubbert Birza, trouwde op 8 maart 1600 in Groningen met Annetje Crans, dochter van Johan Harmensz Crans en Johanna Luitien Gestma. Crans had een brouwerij aan de Lutkenieuwstraat, ten noorden van de A-Kerk, in Groningen. Als kenmerk van een taveerne hing men vaak een kan aan de gevel. Dikwijls versierde men deze kan met een krans van groen loof. Men liet ook wel de kan achterwege en hing enkel de groene krans uit. In de 17de en 18de eeuw werd de krans als teken voor wijn- of bierhuis in de Nederlanden zeer algemeen gebruikt. Hij was, net als zijn schoonvader, brouwer en werd in 1600 lid van het Coopman en Cramersgilde en in 1604 van het Brouwersgilde. Op 11 februari 1623 vindt een 'arffcoop' plaats, waardoor Lubbert Lubberts en Annetje Crans de ouderlijke woning van de overige erfgenamen kopen. *"Deze behuisinge, met de kelder daeronder, is staende und gelegen an de nooder sijdt van der A Kercke, mit een vrije poorte in 't nije straetien"* (Lutkenieuwstraat).⁴¹

Opmerkingen

- Annetje Crans trouwde op 23 september 1628 te Groningen met Reinder Ottens.
 - Een zus van Lubbert, Trientien, trouwde met Sjabbe Bastiaans Broeils. Hun zoon, Sebastiaan Broeils was getrouwd met Anske Boimer die adellijke voorouders had (zie het artikel over de familie Broeils).
 - Steven Broeils, zoon van Sebastiaan Broeils en Anske Boimer, trouwde met Aaltje Fockens, dochter van Edzo Fockens die een broer was van Focktyen Fockens, mijn voorouder via Zwaantje Wigboldus.⁴²
-
- Egbert Lubberts Birsema, Zoon van Lubbert en Annetje.
 - Albert Egberts Birsema (1638-1688) x NN
Hij kwam uit Opende en verhuisde naaar Leek.
 - Douwe Alberts Birsema (1665-1703) x Gepke Ruerts
 - Ruurd Douwes Birsema (1692-1718) x Aafke Jeltema (1699-1761)
Getrouwd in 1718 in Kollum.
 - Gjelt Ruurd Birsema Jeltema (1723-1793) x Antje Hepkes Buma (1730-1778)
 - Bieuwkje Gjalts Gjaltema (1798-1851) x Douwe Johannes Wijnalda (1768 – 1863)
 - Johannes Douwes Wijnalda x Aaltje Taekes Hoekstra
 - Bieuwkje Wijnalda x Gerrit Hendriks van der Kaap

⁴¹ Een verre nazaat van Johan is, naast zijn baan als leraar, (hobby)brouwer. Cranscraftbeer.com, <https://bit.ly/3ihoroE>. Crans, A. (2004). *Genealogie Crans*. Breda.

⁴² Zie het artikel over Fockens.